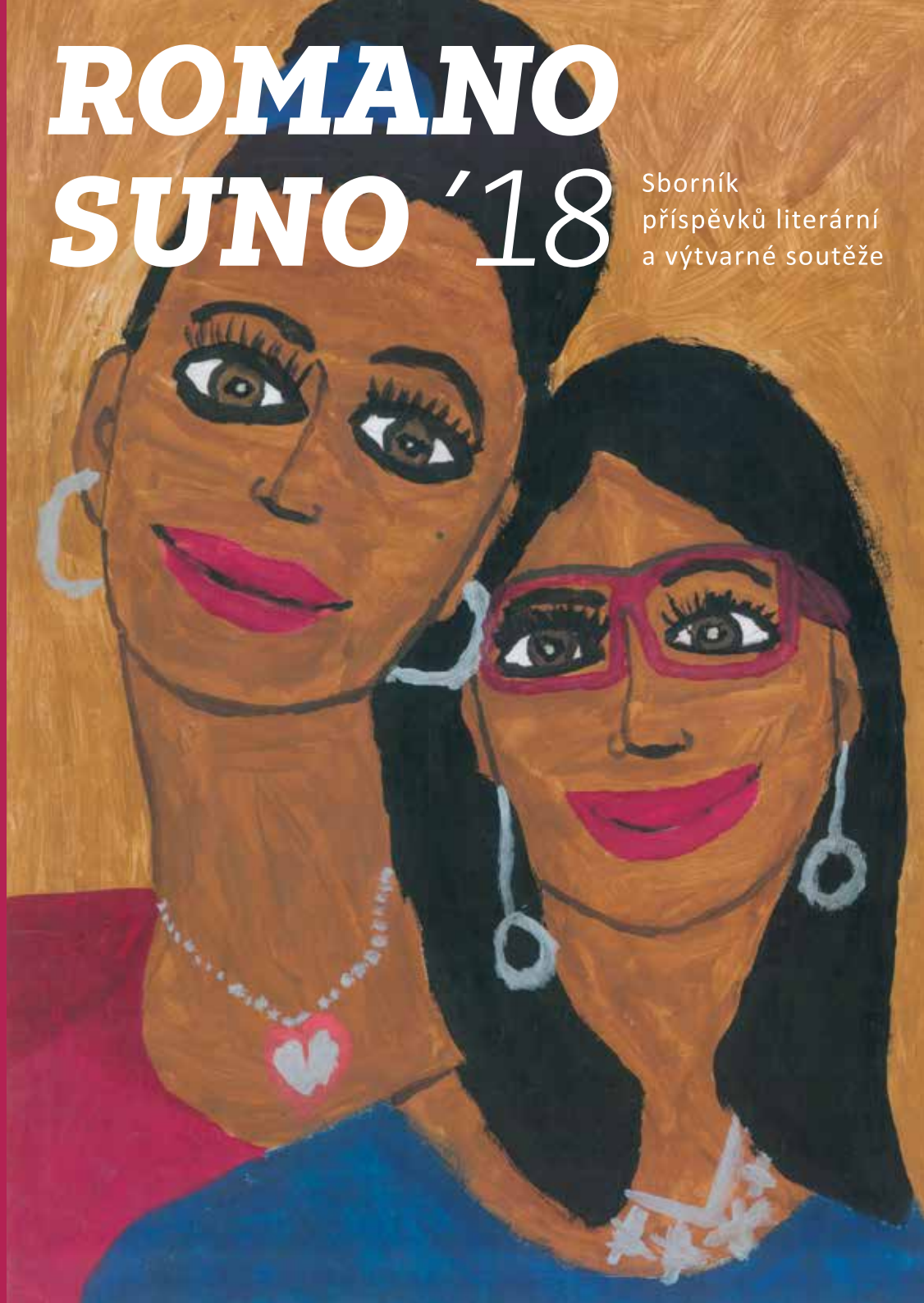

ROMANO SUNO '18

ROMANO SUNO '18

Sborník
příspěvků literární
a výtvarné soutěže

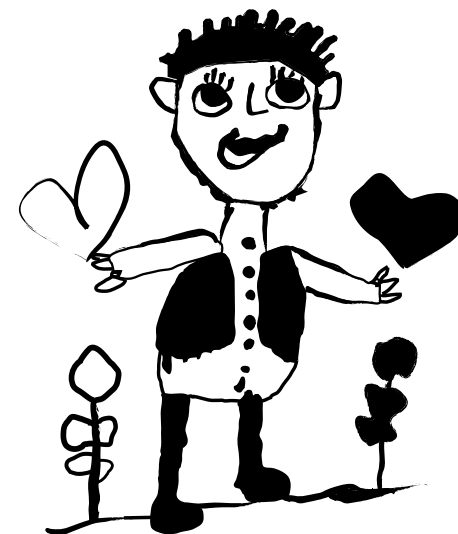

Romano suno 2018
Sborník příspěvků literární a výtvarné soutěže

Vydala Nová škola, o. p. s.
Překlad z romštiny do češtiny: Iveta Kokyová
Korektura českého jazyka: Kristýna Hrdinková
Korektura romského jazyka: Marie Bořkovcová
Kordinátor projektu: Marie Bořkovcová
Grafická úprava: Terezie Chlěbcová
Tisk: ReproArt Liberec, s. r. o.
První vydání 150 ks

Kontakt:
Nová škola, o. p. s.
Křižíkova 344/6, Praha 8, 180 00
www.novaskolaops.cz

© Nová škola, o. p. s.
Doporučená cena: 120 Kč
ISBN 978-80-905807-8-7

NOVÁ ŠKOLA, o. p. s.

Sborník příspěvků k 21. ročníku literární a výtvarné soutěže
Praha 2018

Vážení čtenáři, milí soutěžící,

držíte v rukou výběr z příběhů, úvah a výpovědí, které do soutěže Romano suno poslali děti i dospělí z různých koutů České republiky. V Nové škole, o. p. s., se letos sešlo víc než tři sta prací.

Cílem soutěže Romano suno (Romský sen) je povzbudit ty, kteří romsky mluví, aby svůj jazyk používali, a to i na veřejnosti, a aby romsky také psali – o sobě a svých zkušenostech, o světě, ve kterém žijí. Při četbě sborníku můžete do rozličných světů těchto dětí a mladých lidí nahlédnout i vy.

Témata letošního ročníku byla:

Kana nekbuter asand'ílal / Kdy ses nejvíc smál/a?

Has paš tu varekana o mulo? / Setkal/a ses někdy s duchem?

Sar adaj dživas? / Jak se u nás žije? (Reportáž z místa, kde žijí)

Sar rado, hoj vakeres romanés / Jsi rád/a, že umíš romsky? Proč?

Pisin pal oda, so kames / Volné téma

Z navržených témat děti nejčastěji psaly o setkání s duchy. Víra v duše zemřelých, kteří po smrti stále komunikují s živými, je podstatnou součástí romské religiozity. Sešly se nám na toto téma desítky příběhů ať už o blízkých zemřelých z rodiny, kteří se jenom přišli rozloučit se svými nejbližšími, nebo o anonymních zlých duchách svázaných s místy, kde žili nebo tragicky zemřeli. Texty na téma „Jsi rád, že umíš romsky?“ ukazují, jak rozmanité můžou být postoje mluvčích romštiny k tomuto jazyku, stejně tak jako způsoby, jak se tento jazyk naučili. Prostor „u nás“ v tématu „Jak se u nás žije“ pojaly některé děti úžeji – jako svůj „dvorek“, místo, kde se venku za hezkého počasí scházejí jejich příbuzní, přátelé a sousedé. Jiné děti psaly o své vsi anebo městu jako celku, ale z pohledu Romů. Přišly ale také texty bez této optiky. Krom navrhaných témat se jako každý rok některá jiná témata prosazovala sama, a to především čím chci být, hrdost na to, že jsem Rom/ka anebo zkušenost s rasizmem.

V literární porotě zasedla Iveta Kokyová (prozaička), Barbora Šebová (romistka), Marek Babšický (sponzor soutěže) a Věra Cvoreňová (pracující v neziskové organizaci s romskými dětmi). V porotě pro kategorii mluveného slova zasedla opět Iveta Kokyová a Barbora Šebová a František Bikár (pracovník Romey). Výtvarná porota sestávala z výtvarníků Ladislavy Gažiové,

Terezie Chlíbačové a Antonína Střížka. Svého vítěze si volili také středoškolská studenti. Letos z Gymnázia Přírodní škola a z Gymnázia Evolution Sázavská.

Ve sborníku je také publikován výběr textů, které děti vytvořily na dílnách tvůrčího psaní v romštině v rámci projektu Vaker romanés, který je podpořen MŠMT v rámci podpory ve vzdělávání v jazycích národnostních menšin.

Některé překlady do češtiny pořídili sami autoři, ostatní příspěvky jsme přeložili v Nové škole. Texty jsme se snažili upravovat co nejméně, aby neztratily svou autenticitu. V romštině jsme proto ponechávali některé nářeční prvky a v obou jazycích jsme nejednotné jazykové prostředky sjednocovali s přihlédnutím ke stylu vyjadřování daného autora. Obsahově jsme do překladů zasahovali jenom v ojedinělých případech, v nichž se obsah nebo jeho význam rozcházel s předlohou.

Děkujeme všem dětem a dospělým, kteří se letošního Romano suna svou tvorbou zúčastnili. Patří jim náš obdiv a respekt! Vítězům, do jejichž prací se můžete začíst na následujících stranách, navíc srdečně gratulujeme.

Hezké a inspirativní čtení přeje z Nové školy, o. p. s.
Máša Bořkovcová, koordinátorka soutěže Romano suno

Výsledky literární a výtvarné soutěže

Literární část soutěže

1. kategorie (1.-3. roč. ZŠ)

1. místo – Marie Kraková, Klub Zeferino, Valašské Meziříčí str. 45

2. místo – Viktorie Pechová, Klub Zeferino, Valašské Meziříčí str. 48

2. kategorie (4.-6. roč. ZŠ)

1. místo – Ondřej Křištof, ZŠ Údolí Kamenice, Tanvald str. 56

– Leontýna Žigová, Klub Zeferino, Valašské Meziříčí str. 66

2. místo – Jan Velíček, ZŠ Havlíčkova, Kraslice str. 26

– Patrik Husár, NZDM Společně-Jekhetane, Ostrava str. 14

3. místo – Adriana Čurejová, ZŠ Němčice nad Hanou str. 68

– Santiago Lakatoš, ZŠ náměstí 28. října, Brno str. 30

Cena studentů kvinty z Gymnázia Přírodní škola – Ester Šandorová,

Klub Zeferino, Valašské Meziříčí str. 76

3. kategorie (7.-9. roč. ZŠ)

1. místo – Rudolf Dama, ZŠ Generála Klapálka, Kralupy nad Vltavou str. 86

– Lukáš Hlaváč, ZŠ Podmostní, Plzeň str. 36

2. místo – Miroslav Pulko, ZŠ Podmostní, Plzeň str. 38

– Miguel Kudrik, ZŠ Šalounova, Ostrava str. 16

3. místo – Tifanny Stojková, ZŠ Boženy Němcové, Přerov str. 58

– Kevin Kandrác, Klub Zeferino, Valašské Meziříčí

Cena studentů z Gymnázia Evolution Sázavská – Rudolf Dama,

ZŠ Generála Klapálka, Kralupy nad Vltavou str. 86

Cena studentů oktávy z Gymnázia Přírodní škola – Miguel Kudrik,

ZŠ Šalounova, Ostrava str. 16

Speciální cena za příběh – Julie Dirdová, ZŠ Lázeňská, Ústí nad Orlicí str. 12

4. kategorie (studenti SŠ)

1. místo – Robin Kandrác, Klub Zeferino, Valašské Meziříčí str. 62

2. místo – Zuzana Gorolová, SŠ Černovice str. 42

3. místo – Lenka Demeterová, SŠ Černovice str. 88

– Natálie Šarišská, SŠ Černovice str. 46

5. kategorie (dospělí)

1. místo – Květoslava Podhradská, Middlesbrough, Velká Británie str. 78

2. místo – Pavel Oláh, Ústí nad Orlicí str. 32

3. místo – Eva Kropiwnická, Karviná str. 70

Speciální cena za literární počín a překlad – Monika Duždová

a Květoslava Podhradská str. 18

Mluvené slovo

2. kategorie (4.-6. roč. ZŠ)

1. místo – Mariana Balogová, Barbora a Patricie Pohlodkovy,

Patrik Gábor a Štefan Balog, ZŠ Havlíčkova, Kraslice

2. místo – Helena Kuviková, ZŠ Podmostní, Plzeň

3. kategorie (7.-9. roč. ZŠ)

1. místo – Miguel Kudrik, ZŠ Šalounova, Ostrava

2. místo – Martin Hlaváč, ZŠ Podmostní, Plzeň

3. místo – Aneta Kökenyová, Sebastian Zonek, Marika a Julie Horváthovy,

ZŠ Karasova, Ostrava

Výtvarná část soutěže

1. kategorie (1.-3. roč. ZŠ)

- 1. místo* – Pavel Kandra, ZŠ Turkmenská, Vsetín
 - 2. místo* – Laura Čurejová, ZŠ Dr. Horáka, Prostějov
 - 3. místo* – Michael Bílý, NZDM Společně-Jekhetane, Ostrava
- Speciální cena za figurální kompozici* – Filip Tulej,
NZDM Společně-Jekhetane, Ostrava

2. kategorie (4.-6. roč. ZŠ)

- 1. místo* – Martina Šaroziová, IQ Roma servis, Břeclav
- 2. místo* – Pavel Pustaj, ZŠ Náměstí 28. října, Brno
- 3. místo* – Sofie Toráková, NZDM Společně-Jekhetane, Ostrava
– Andrea Kalejová, NZDM Společně-Jekhetane, Ostrava

3. kategorie (7.-9. roč. ZŠ)

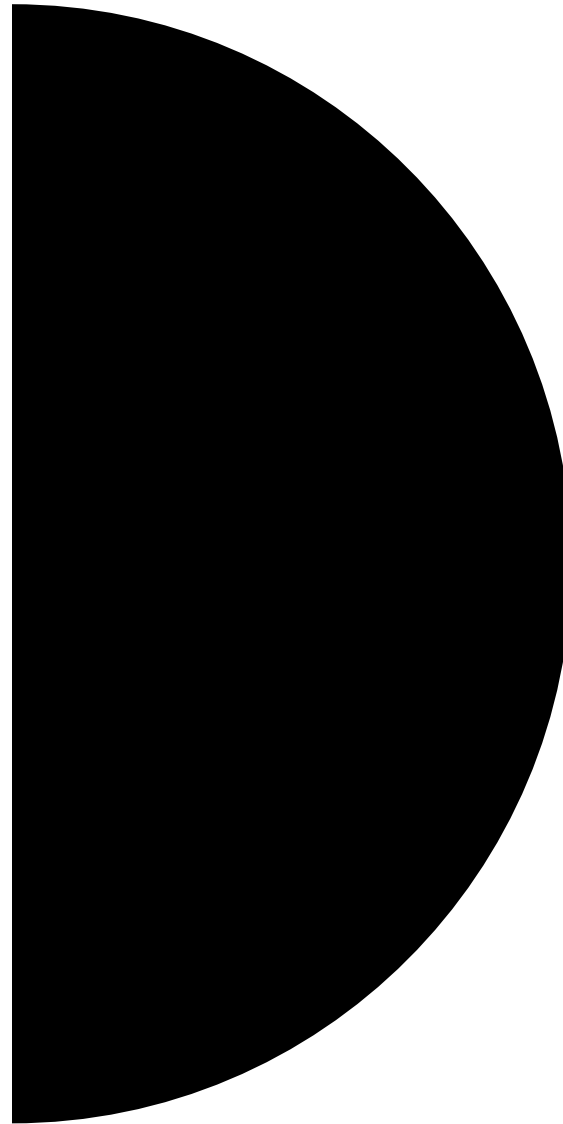
- 1. místo* – Vanesa Horváthová, ZŠ Turkmenská, Vsetín
- 2. místo* – Miroslav Pulko, ZŠ Podmostní, Plzeň
- 3. místo* – Kevin Kandráč, ZŠ Turkmenská, Vsetín

Texty vytvořené na dílnách tvůrčího psaní v romštině v rámci projektu

Vaker romanes

- Erik Rakaš, ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín str. 24
Ivan Tišer, ZŠ Chrustova, Ostrava str. 74
Jaroslav Ondič, ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín str. 54
Jiří Ondič, ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín str. 28
Lukáš Hlaváč, ZŠ Podmostní, Plzeň str. 36
Marcela Bernátová, ZŠ Boženy Němcové, Přerov str. 60
Miguel Kudrik, ZŠ Šalounova, Ostrava str. 16
Miroslav Pulko, ZŠ Podmostní, Plzeň str. 38
Pavel Ondič, ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín str. 40
Simona Pompová, ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín str. 72
Tiffany Stojková, ZŠ Boženy Němcové, Přerov str. 58

Literární část soutěže

Julie Dirdová,

ZŠ Lázeňská, Ústí nad Orlicí

Mro dživipe sťa báre pháro, kana sťomahi tikni. Na džanáhi, ká dživav pro Serviko ando gheto ando věš. Odoj hi báre but manuša, so len náne elektrika, nič. O páni pándž kilometri ando věš. Mro dad pijel. Na phírel andi búti. Ňiko na kamel le Romen. O phandle na muken amen te phírel ando fóro. Phírel o autobusi la sociálkaha. Den amenge podpora, na bári. Phíras te keren ko gádže. Keras sa, so kamen. No, na kamav avka te dživel. Hi man ofto berš. I daj našti. Hi la pándž čhavóre. Mre duj pheňa, duj phrala tikne, me legbareder, musaj sa te kerav. Šegítinav la dake. I daj vakerel: „Čhivas pe ando Čechi. Odoj hi láčhe, feder sar adaj ando Serviko.“

Báre but Roma hi adaj. O Roma keren ladž. Na kamen te keren. O čhavóre na phíren andi škola i pale hi diline. Na džanen nič. Gondofínav, ká me bešav. Soske me sťom Romňi? Ko man koškerďa? Náne amen o práva. O mački te rukone, len hi feder sar Romen. Na kamav te dživel sar rukono. Jekh, duj, trin berša, o dad hi andi šudri.

Amen pe čhivas. Mro báči hi má ando Čechi. Hi les kher te búti andi fabrika. Musaj te džas, bo adaj meras andi bokh, te na džanas, so te kerel. Gélam le vonatoha ko báči ando Ústí nad Orlicí. Odoj hi famelija. Užaren pre amende pro nádraží. Aso šukár sa hi adaj, sar aver svetos. O motora, manuša, o khera – na dikhľom odá avka. Pro Serviko ováhi ando věš. Na dikhľom aso fóro. Hi odá sar súno. I daj džal pal o úradi pe te dovakerel, sar dživaha. Má adaj pro Serviko má pobisterá. Na kamav pále. Dena amenge sociálno kher. Phírá andi speciální škola a ovla amen nevo dživipe. Andi škola hi romano asistento. Džanel romani čhib. Šegítinel amenge. Hi odá láčhe, kana hi aso manuš andi škola. I daj má hi pro jílo smírom. Akánik hi o dživipe feder. Čechi hi lačhe manuša, na sar pro Serviko. Paľikerav le Devleske, hod' amen na mukľa te merel.

Můj život byl hodně těžký, když jsem byla malá. Nevěděla jsem, že žiju na Slovensku v ghettu v lese. Tam je strašně moc lidí bez elektřiny, bez ničeho. Voda pět kilometrů v lese. Táta pije. Nechodí do práce. Nikdo nemá Cigány rád. Policajti nás nepustí do města. Přijíždí sem autobus se sociálkama. Rozdají nám podpory, dost malé. Chodíme pracovat ke gádžům. Děláme všechno, co nám řeknou. Ale já tak nechci žít. Je mi osm let. Máma to nezvládá. Má pět dětí. Dvě sestry, dva malé bratry, já jsem nejstarší. Musím dělat všechno. Pomáhám mámě. Máma povídá: „Půjdeme do Čech. Tam je dobře, líp než tady na Slovensku.“

Je tady strašně moc Cigánů. Dělají ostudu. Nechtějí pracovat. Děti nechodí do školy, takže jsou pořád hloupé. Netuší nic. Přemýšlím, v čem žiju. Proč jsem Cigánka? Kdo mě proklel? Nemáme žádná práva. Kočky a psy na tom jsou líp než Cigáni. Já nechci žít jak pes. První, druhý, třetí rok je táta zavřený.

Stěhujeme se. Strejda už bydlí v Čechách. Má dům a práci v továrně. Musíme odsud. Umřeme hladem, jestli odsud neodejdeme. Co se dá dělat. Vlakem jsme odjeli ke strejdovi do Ústí nad Orlicí. Jsou tam naši příbuzní. Čekají nás na nádraží. Všechno je tady tak nádherné, jak na jiném světě! Auta, lidé, domy. Nic takového jsem ještě neviděla! Na Slovensku jsem žila v lese. Takové město jsem nikdy neviděla. Tady jsem už na Slovensko skoro úplně zapomněla. Nechci se vracet. Dali nám sociální byt. Chodím do speciální školy. Budeme mít nový život. Ve škole je romský asistent. Umí cigánsky. Pomáhá nám. Je dobře, když je ve škole někdo takový. Máma už má v srdci klid. Proto se teď máme líp. Češi jsou dobří lidé, ne jak na Slovensku. Děkuju Bohu, že nás nenechal umřít.

Patrik Husár

Společně-Jekhetane, Ostrava, 5. ročník

Sar adaj dživas?

Lačho džives, Romale! Rado bi tumenge pisinavas, sar ke amende pes dživel. Sar hin tates, tak o papa he o baba avri bešen pre lavka he pijen e kava. E ulica hin pherdo čhave, bavinen pes. Rado dikhav kada than, bo kaj kadaj calí mri famelija. O kamarata hrajinen o fotbal a o čhaja khelen the gilaven. O daja le cikne čhavorenca bešen paš e poši a pes bavinen, so ada džives tavena he radísařon, hoj pro ulica veřelo a klid.

Jak se u nás žije?

Dobrý den, lidi! Rád bych vám napsal, jak se u nás žije. Když je u nás teplo, dědové a babičky sedí venku na lavičkách a pijí kávu. Ulice je plná dětí, které si hrají. Mám rád to místo, protože tady je celá moje rodina. Kamarádi hrají fotbal, holky tancují a zpívají. Maminky s malými dětmi sedí u pískoviště a povídají si, co dneska uvaří a radují se, že je na naší ulici veselo a klid.

Miguel Kudrik

ZŠ Šalounova, Ostrava-Vítkovice, 7. ročník

Lášo d'ejš! Me bušuvav Miguel Kudrik taj romanes bušuvav Jurko. Taj kamous te phenav tumenge, sar trajín e Rom andi Ostrava. E Rom andi Ostrava, naj le lášo sokáši. Feri nívíń, taj kuškeren. Taj amari familija, muro dad, muri dej, muri pheň či sam sikhle pe kecavo sokáši. Ke ame anda Deauchland sam, taj kode e Rom erekre áver sokáši-j, láše jilenge-j. Či senun pe kecaves mindik sakones žutingeren. No but báro rozdíli-j o Česko. Ale site avilam khate, ke amáro nípo trají khate.

Te phenav o čačimo, či kamous i Ostrava. Ale má zviknindem mange pe kadale Rom. No taj právě, sako Rom andi Ostrava si muro nípo. De si pale vi khate láše jilenge Roma. Ke varisave Rom žanen, so-j o lášo sokáši, taj sar trobuj te zachovalin pe andi situacija. No taj o fouro naj but šukár, žungalo fouro-j. Feri mange či tecí. No, taj e gaže, si maj čori buťi khate. But báro rasismus si khate. Taj me pe kado či simas siklo, hod' e gáže nášťik dikhen e Romen. Ale ande varisos chařarav le, mir či kamen ame. Ke varisave Rom čourkeren, podvoda keren atd. Ale e gáže dikhen, hod' Rom sam, taj (miokar) mudaren amen, chan ame, taj či žanen ame, či pinžaren ame, aľe von gindin, hod' sako Rom čourel. Ale naj kade-j.

Sako manuš aver-i, na? Khonik naj jejkh formáto. Sako áver sam. Ale von kado či hařaren. Vi amen sam manuš, sar von. No, ale jejkh si kodo. Kecavoj o trajo andi Ostrava. No taj muri familija keren e pářiva, malaďon ande –j kavárni, bešen, pen čaji, keren i voja, taj o boldošago. Kadej, sar so pasulije. No mář phendem, sa so trobun te žanen. Ářon Dejvlesa! Salute!

VAKER ROMANES

Dobrý den! Jmenuju se Miguel Kudrik a moje romské jméno je Jurko. Chtěl bych vám říct, jak žijí Romové v Ostravě. Romové v Ostravě nemají dobré chování. Jenom křičí a klejí. A naše rodina, mí rodiče, sestra, my nejsme na takové chování zvyklí. Jsme totiž z Německa a tam se Romové chovají úplně jinak, tam jsou dobrosrdeční. Nelitují kdykoli komukoli pomoci. V tom je to v Česku hodně jiné. Ale my sem museli přijet, protože tu bydlí naši příbuzní.

Abych řekl pravdu, do Ostravy jsem nechtěl. Ale už jsem si tady na Romy zvyknul. Ostatně jsme tady v Ostravě se všemi Romy příbuzní a i tady jsou Romové srdeční a někteří Romové znají dobré zvyky a vědí, jak se zachovat v situaci. Město tady tedy hezké není, je to ošklivé město. Nelíbí se mi. No, Češi, je tady ta nejhorší práce. Je tady velký rasismus. Nebyl jsem zvyklý na to, jak lidi nesnáší Romy. Ale v něčem jim i rozumím, proč nás nemají rádi. Protože někteří Romové kradou, dělají různé podvody a další věci. Když lidi poznají, že jsme Romové, zabíjejí nás, ničí nás. Neznají nás a ani nás nechtějí poznat. Myslí si, že každý Rom krade. Ale to není pravda.

Každý člověk je jiný, ne? Nikdo není stejného charakteru. Každý jsme jiný. Ale oni tomu nerozumí. Jsme lidé stejně jako oni. Ale to je jedno. Takový už je život v Ostravě. No a moje rodina je uctívá. Setkávají se v kavárnách, sedí, popíjejí čaje, baví se, radují. Tak, jak to má být. No, už jsem řekl všechno, co máte vědět. Sbohem! Salute!

Monika Duždová,

překlad: Květoslava Podhradská

Výňatek z novely

9. kotor

Aver d'ives le Peteris ligende pre aver oddelenie pro ARO. Somas prekvapimen, so mange e dochtorka phend'a, kaj pre izba, sar paš'olas o Peteris, ande aver manušes, kaj leske kempel e dijaliza. Na pačinelas pes mange, so phende. Ča kamavas so neksigeder te avel paš leste. Pal o Peteris avi'la tiš leskero bratrancos peskera romňaha he la čhaha. Oda jon has amare lačhe but berša kamarati he suseda. Bešenas Ostravate imar dešuefta berš. Sar šunde, so pes ači'la, ta sig avile.

Avi'lam andre. Has zapňimen sar perše pro stroji. Jekh fala has čisto bari oblaka. Pal e oblaka bešelasa e sestrička u dikhelas, sled'inelas leskere životne funkcie. Me tiš zadikhavas, sar džal, tradel o dichos, aver strojosa, sar džal leskero jilo, o pulzos, o tlakos. Vareso pes mange na pačinelas. O čisla has jekhvar upre, jekhvar tele. Varekana chučila tiš nula. O čarki, sar dichinelas, peske kerenas, so kamenas.

Dikhavas, so pes kerel, niš pre ma zavičind'a e Jana, le bratrancoskeri romňi. „Ča dikh, le Peteriske pes muk'la o rat andal o nakh,“ phend'as. Vičind'om la sestrička. Avi'la u thod'a leske tamponki, vata andro nakh u phend'a, kaj te na kerel peske olestar nič. Oda leske pukind'a varesavi cevka andro nakh. Oda nane nič. Oda pes ačhol.

Na pačavas lake, a'le phenavas mange, hoj šaj avel čačo. O Peteris has celkom žargo. Andal o nakh pes muk'la o rat he hoc les has o tamponki, džalas žargo lolo vareso. I'om o khosnoro u khos'om les. Čujinelas amen igen slabo. So mek dikh'om, andral o jakha leske džanas o apsa, sar te bi rovelas u phenelas, sar leske oda igen pharo. Sar bi phenelas: „Kamav tumen, a'le našti, na dokazinav te uštel.“

Somas pestar prekvapimen, kaj aňi pes na acha'uvavas, a'le čujinavas andre mande cicho kludos. He akana na d'anav, oda soske kavka has. Na keravas vika, aňi na somas cho'famen sar perše. Oda pes mange na kamelas te dumi-

9. kapitola

Nasledujúci deň Petra presťahovali do inej časti ARA. Bola som prekvapená, na čo mi doktorka povedala, že do izby, kde bol doteraz, museli priviezt' ďalšieho pacienta, ktorý potreboval dialýzu. Nepozdávalo sa mi také vysvetlenie, ale nezaoberala som sa tým ďalej. Túžila som čím skôr byť pri ňom. Za Petrom prišiel aj jeho bratanec so svojou manželkou a dcérou. Boli to naši dlhoroční priatelia a bývalí susedia. Žili v Ostrave už sedemnášť rokov. Keď sa dopočuli, čo je s Petrom, neváhali.

Vošli sme teda. Bol tak isto napojený na všetky prístroje ako doteraz. Jedna zo stien bola presklená. Za sklom sedela sestra a pozorovala jeho životné funkcie. Aj ja som sa znenazdajky zapozerala na stroj, ktorý meral a monitoroval intenzitu dýchania, potom na prístroj, ktorý monitoroval srdce, pulz a tlak. Niečo sa mi nepozdávalo. Čísla boli raz príliš vysoké, inokedy príliš nízke, občas skočila aj nula. Krivky dýchania robili, čo sa im chcelo.

Z tohto pozorovania ma prebrala Jana, bratancova žena. „Pozri, Petrovi sa spustila krv z nosa,“ vykrikla. Zavolala som na sestru. Prišla, dala mu tampóny do nosa a povedala, že si nemáme robiť starosti, že mu praskla nejaká cievka v nose a nie je to nič neobvyklé.

Neverila som jej, ale navrávala som si, že to tak môže byť. Peter bol takmer celý žltý. Z nosa, aj keď mal tampóny, mu vytekala žltočervená tekutina. Zobrała som servítku a utrela som to. Vnímal nás veľmi slabo, povedala by som, že takmer vôbec. Čo ma ale zaujalo, boli slzy, ktoré mu vytekali z očí. Ako by plakal a dával nám najavo, ako mu je všetkého ľúto. Akoby nám hovoril: „Lúbim vás, ale nedokážem sa zobudiť.“

Bola som prekvapená sama zo seba, že som v tej chvíli cítila zvláštne nepochopiteľný pokoj. Doteraz neviem vysvetliť, prečo to tak bolo. Ne protestovala som, ani sa nevzpierala, ako tomu bolo doteraz. Možno som len nechcela rozmýšľať a uvažovať. Túžila som len po jednom, čo najdlhšie byť s ním. Človek

nel buter. Ča kamavas, so nekbuteder te avel leha. O manuš peske duminel, čujinel, kaj pes vareso ačhola, či pes šaj vareso ačhol, aľe na delas pes pre kada te odphenel, abo aš palis.

O bratrancos la romňaha kodoj terđonas u leha vakerenas the našti arakhe-nas o lava, so akana dikhen u čujinen. Kada d'ives aviľam buteder manuša. Amare čhave, o bratrancos la romňaha, so avile amenca, ta tiš e daj o dad le Peteriskere, o phrala o pheňa, o švagri o švagriňi. Savore phirahas andre ča pal o štar džene, kaj te na keras vika, u tiš o sestrički, kaj te na vareso phenen, u me ča odoj ačhuvavas leha paš o had'os. Čujinavas pes igen slabo, sar te bi mendlisaľuvavas, phares pes mange tiš dichinelas. Aľe oda mange has jekh, ča kaj somas paš leste.

Zavše, sar dikhavas pre leste, ta has pre ma te dičhol, sar les kamav, bare kamibnaha. Na has oda trapišagos. No aš akana mange avel andro šero sa. Sar mire vasta chudenas leskere vasta, kikidenas, hlaskinenas. Kamenas te anel miro dživipen andre leste, andre leskeru šero u andro jilo. Na duminavas, so šaj el pal e jekh ori, či tajsa.

Dživavas akana, akana, so hin. Kamavas, kaj oda te avel furt naveki. Somas paš leste. Dikhavas pre leste. Chudavas les. Čumidavas les. Vakeravas leha u keravas, kaj na sovel, kaj tiš manca vakerel u kaj dikhel mange andro jakha u jon vareken savoro.

O jakha phandle the duminás pre amaro dživipen. Sar pes po peršival dikľam, sar pes perše čumidľam, chudahas. Leperav peske, sar man perše čumidľa. Terđuvahas tel o čerešňa. Švadzi pašal amende has te čujinel šukar majovo rači. Avri pachinenas švadzi o kvitki. Sar jon pachinenas! Švadzi has o kamiben. Andre čar baronas o churde žarge kvitkici-narcisi, pampeliški u aver parne kvitkici - husebník, bledule. Ča pes sikhavenas, sar baron. Avri giľavelas savoro le kamibnaha. Andre kada sovoro ča amen dujđzene igen pal peste kerahas. Savoro pašal amende. Ča pes čino chudahas, bo pes darahas. Ladžahas. Amare vušta pes čino kikidenas pre peste. Ča o jahka cinde u pro muj kamibnaskero asaben amenge phenelas, so pes kerel andre miri vodi.

Somas mištes prekvapimen, kaj miro kamiben, so čujinavas ko Peteris, man na omukľa. Me man daravas, kaj sar avaha buter berša peha, ta peske džaha pro nervi, u amaro kamiben ča ela kajso, kaj sam kavka peha. Andro dživipen

hádám podvedome cíti, že sa niečo deje, že sa niečo môže stať, ale nevie si to vysvetliť, azda až po čase.

Bratanec so ženou tam stáli a rozprávali sa s ním a nevedeli nájsť správne slová, ktoré by vyjadřili ich údiv nad tým, čo práve vidia. V ten deň nás tam prišlo viacej. Okrem našich detí, bratanca so ženou a dcérou, aj Petrovi rodičia, súrodenci, švagrovia a švagríné. Aby sme ho nevyčerpávali a lekářský personál nevyrušovali pri práci, striedali sa pri ňom po troch, či štyroch. Len ja som tam ostávala po celý čas. Oslabovalo ma to, občas som cítila, ako na mňa idú mdloby, ťažko sa mi dýchalo. Bolo mi to jedno, len keď som mohla byť pri ňom.

Pohľad, ktorým som sa na neho dívala, bol plný lásky a nežnosti. Nebola v ňom bolesť ani utrpenie. Vlastne až teraz si to celé uvedomujem. Bolo to nevysvetliteľné. Momenty, keď sa moje ruky dotýkali jeho a stláčali ich a hladili, boli, akoby chceli preniesť moju životnú energiu do jeho útrobu, do jeho vedomia a srdca. Nerozmýšľala som, čo bude o hodinu, či zajtra.

Žila som pre daný okamih, pre danú chvíľu a priala si, nech trvá večne. Bola som pri ňom. Pozerala sa na neho. Držala ho. Božkala. Rozprávala sa s ním a predstavovala si, že nespí, že sa so mnou rozpráva tiež, pozerá sa mi do očí a tie hovoria za všetko. V duchu sme prebrali celý náš spoločný život. Naše prvé stretnutia, prvé božky, dotyky. Spomenula som si na jeho prvý božk. Stáli sme na úbočí pod rozkvitnutou čerešňou. Všade naokolo bolo cítiť príjemný májový večer. Vzduch bol nasýtený vôňou z kvetov a všade prítomnou láskou. Z trávy vykukovali klinčeky a margarétky. Kde tu sa ukázali aj sedmokrásky a chrúst si húdol svoju zamilovanú pieseň, naháňal a predvádzal sa. Večer ako stvorený pre prvú lásku. V lone prírody, len my, naša nesmelá, ale o to silnejšia túžba a celý svet okolo... Letmý dotyk pier a cudné odvrátenie. Len vlhké oči a zasnený úsmev naznačoval, čo sa deje v mojej duši.

Bola som príjemne prekvapená, že láska, ktorú som k Petrovi cítila pred toľkými rokmi, vôbec neochladla. Vždy som sa totiž obávala toho, že si rokmi budeme liezť na nervy a z našej lásky sa stane stereotyp, neuvedomujúc si v tom mladom veku, že život má aj také podoby a v každej je kúsok lásky. „Človek na neho pozerá, vidí, čo je s ním a predsa nemôže uveriť, že to je pravda,“ prebrala ma z myšlienok Jana, krútiac pritom hlavou a utierajúc si

šaj avel savoro, afe ačhol ča činoro o kamiben.

„O manuš pre leste dikhel u dikhel, so hin leha, u na kamel te pačal, kaj oda hin čačipen,“ prekerđa man andal o miro dumišagos e Jana. Visarelas le šereha u khoselas peske o apsa. So lake pre kada kamavas te phenel? Ča kivindom le šereha u muklom la andr'oda korkora. Lakero rom, le Peteriskero bratran-cos, na phendža aňi lav. Ča kodoj terđolas. Dikhelas u igen rovelas.

Akana aňi na dikhavas pre lende, so čujinen. Me andre mande čujinavas o šukariben, so d'anhas amen o Peteris he me. Akana, choc jov sovel, ale me čujinav, kaj kada čujinelas manca. Ňiko mange kada na visarela. Oda has amaro šukariben, kamiben amaro, ča amaro. Ňigda amenge na lela aňi o na-svalipen či o meriben.

zaslzené oči. Čo som jej na to mala povedať? Len som prikývla a nechala ju v tom samú. Jej manžel, Petrov bratanec, sa nezmohol ani na slovo. Len tam stál, nevychádzal z údivu a bezmocne plakal.

V tej chvíli som sa vôbec nevenovala im a ich pocitom. V duchu som prežívala nádherné chvíle, o ktorých sme vedeli len Peter a ja. A aj keď nebol práve pri vedomí, bola som presvedčená, že to isté prežíva aj on. Nikto by ma nepresvedčil o opak. Boli to naše spomienky a nič a nikto nám ich nemohol vziať. Ani táto zákerná choroba, či dokonca smrť.

Erik Rakaš

ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín, 7. ročník

Sas paš tute varekana o mulo?

Jekhvar, sar somas cikneder, bešavas andre kajsi chatka la daha he le dadeha, mire phralenca, pheñenca. Somas mek cikneder. Na pačavas kajse veci. Šundžom but pal kada, so pes phenel. Le mulendar na daravas, nič. Ča furt phučavas, sar les dikhava, so kole muleha? No a amen koda džives dahas duma andro kruhos la fajtaha, a raťi, sar imar geľom te sovel, zrazu ušťiľom a geľom andre kuchiňa. Aňi na labardom o švetlos, nič. A geľom a phundravav o vudar a dikhav mira nebošťička baba, la dakri daj. Aš daradiľom, bo la na dikhľom ňigda živoce, ča pro fotki. Miri daj mange phenelas, kaj sar somas ciknoro andre perňicica, kaj man furt rado dikhelas. Na delas pre ma te domukhel, kaj furt man delas te chal a kajse veci. Fejs daravas, ta daratar geľom te sovel.

VAKER ROMANES

Setkal ses někdy s duchem?

Jednou, když jsem byl menší, seděli jsme zrovna s mámou, tátou a sourozenci v takové chatce. Byl jsem malý. Nevěřil jsem takovým věcem. Vyprávět jsem o duchách slyšel hodně. Vůbec jsem se jich nebál. Nic. Jen jsem se pořád ptal, co bude s tím duchem, až ho uvidím. No a my jsme si ten den všichni společně vyprávěli. Večer, když už jsem šel spát, jsem najednou vstal a šel do kuchyně. Ani jsem nerozsvítil světlo, nic. Šel jsem, otvírám dveře a najednou vidím nebožku babičku, máminu mámu. Úplně jsem se lekl. Vždyť já jsem ji nikdy v životě neviděl. Jenom na fotkách. Máma mi vyprávěla, že když jsem byl malý, ještě v peřince, že mě měla moc ráda. Nedala na mě dopustit, a že mě prý pořád krmila a takové věci. Báł jsem se tak strašně, až jsem strachy usnul.

Jan Velíček

ZŠ Havlíčkova, Kraslice, 5. ročník

Miro aver svetos

Kana somas cikneder, e daj man prihlasindža pro dramaticko kroužkos vaš oda, oj man has problemi le vakeribnaha a kontaktinel pes avrenca. Perši raz pes daravas, že našťi kerava, aľe pal kadi možnosť pes mange phundraďa nevo svetos. Arakhľom peske neve kamarata, aľe tiš peske zpevnindžom kamarata, sar man has furt. Tiš pes feder sikhadžom te vakerel andre škola le kamaratenca. Akana som feder, ale miro baro problemos hin e dislexia. Kada, so mange kerel furt problemi. Me džanav, oj na džal e disleksija te sasťarel, aľe džal laha pes te marel a vaš oda me kerav kada. Pomožinel mange calí fajta. Som vaš oda rado. Kamňomas te bavinel d'ivadlos. But man bavinel te avel vareko aver, sar som andre skutečnosť, sar zabito. But hasav. Na džanav, možno avava hercos.

Můj jiný svět

Když jsem byl menší, maminka mě přihlásila na dramatický kroužek, protože jsem měl problémy s komunikací a navazováním kontaktů s ostatními. Poprvé jsem se bál, že to nedokážu, ale naopak mi to otevřelo svět. Našel jsem si nové kamarády, ale taky jsem si zpevnil kamarádství se starými kamarády. Taky jsem se naučil lepší komunikaci s kamarády ve škole. Teď jsem na tom líp, ale mým největším problémem je dyslexie. Ta mi pořád dělá problémy. Víím, že se dyslexie nedá vyléčit, ale můžu s ní bojovat, a proto to dělám. Hodně mi v tom pomáhá moje rodina. Jsem za to rád. Přál bych si hrát divadlo. Moc mě baví být někým jiným, než kým jsem ve skutečnosti, jak zabítý. Hodně se nasměju. Nevím, možná budu hercem.

Jiří Ondič

ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín, 7. ročník

Sar somas ciknoro, ta miro bratrancos man dikhelas fejs rado. Fur avelas ke amende khere pal mande. No a jekhvar miro bratrancos džalas le kamaratoha he kakoha te del peske e sportka. No a miro kakos džalas peskere motoriha a miro bratrancos džalas tiš le aver motoriha, ale jov na šoferinelas, ale koda bratrancos.

Miro kakos pes kamelas te kerel frajeriske, ta len pretradľa a džalas richles. A koda kamaratos les kamelas te predbehinel, ale sar les prebehinelas, ta leske varesar podgeľa o vasta a buchindža andro stromos. Sar dikhľa miro kakos, ta razdva zastavindžas, prastandžiľa kodoj, cirdľa avri kole kamaratos, ale imar mire bratrancos na stíhindžas te cirdel avri, bo leske ok zaačhľa o čanga a o motoris labolas. Ta razdva miro kakos avri cirdľa kole kamaratos het. No a o motoris buchindža avri. Miro kakos vičindža la bibake, hoj buchindža o motoris a kakuskre čhas na docirdľa avri. Ta joj mek pindrangi prastalas dži kodoj a oda has dur, kajse pandž kilometri. Sar dikhľa, kaj kodoj o hasiča a dikhľa, kaj hino lakro čhovo murdardo, ta odpejľa. A me he miro phral he e sesterňica chudľam stejnes te rovel. Samas ciknore.

Pregelňa eňa berš. Has rat. Me na zasovavas, amen has d'eačka izba a me man otočindžom a jov kodoj terdžolas paš o skamindoro. Me, sar les dikhľom, ta o muj leske has labardo he has pre leste kalo sakos he kaľi tesilka. Aňi čeporo man na daravas. Dikhľom pre leste, palis man otočindžom he zasučom. Aver džives somas pal e bibi. Phendžom, sar vipadinlas, sar has urdo, a joj phendža, kaj les kavka parunde. Joj chudľa fejest te rovel. Me la obchudľom a uklidňinavas la.

VAKER ROMANES

Když jsem byl malý, tak mě měl můj bratranec moc rád. Pořád za mnou chodil k nám domů. No a jednou bratranec jel s kamarádem a se strejdou podat si sportku. No a můj strejda jel svým autem a bratranec jel jiným autem. Neřídil on, ale bratranec.

Můj strejda chtěl ze sebe udělat frajera, tak je předjel a jel rychle. A ten kamarád je chtěl předjet, ale jak ho předjížděl, tak mu nějak ujely ruce a naboural do stromu. Když to viděl strejda, rychle zastavil, utíkal tam, vytáhl toho kamaráda, ale mého bratrance už nestačil vytáhnout, protože mu tam uvízly nohy a auto hořelo. Tak rychle strejda vytáhnul toho kamaráda pryč. No a auto vybuchlo. Strejda zavola tetě, že vybuchlo auto a strejdy syna nestihl vytáhnout ven. Tak ona ještě bosa běžela až tam. Bylo to daleko, takových pět kilometrů. Když viděla, že tam jsou hasiči, a viděla, že její syn je mrtvý, omdlela. Já, brácha i sestřenice jsme se v tu chvíli rozbřečeli. Byli jsme malí.

Uběhlo devět let. Byla noc. Nemohl jsem usnout. Měli jsme dětský pokoj. Já se otočil a on tam stál u stolečku. Když jsem ho viděl, měl spálený obličej a na sobě měl černé sako a černé tesilky. Ani trochu jsem se nebál. Podíval jsem se na něho, otočil se od něj a hned jsem usnul. Druhý den jsem šel na návštěvu za tetou. Vyprávěl jsem jí, jak vypadal a jak byl oblečený. Ona řekla, že ho tak pohřbili. Strašně se rozbřečela. Objal jsem ji a začal ji utěšovat.

Santiago Lakatoš

ZŠ Náměstí 28. října, Brno, 4. ročník

So bi kamavas

Sar avava bareder, kamav te avel kulturistas. Ciknoestar cvičinav he phirav andre posilovňa RomaGym ke amende pre Bratislavsko. Kada cvičišagos man del bari zor he motivacija, hoj pes mandar ačhela čačuno kulturistas. Me kamav te avel sar o Arnold Schwarzenegger. Kamav te kerel zavodně e kulturistika. Ciknoestar dikhav pro videa le Arnoldoha, sar cvičinel. Oda hin miro suno. Miro jilo mange phenel, hoj te džav pal peskro suno te avel zavodno kulturistas. Kamavas bi te vistupinel perdal o bare džene sar o Arnold Schwarzenegger. Sikhadžomas bi lenge dženenge miro zoralo celos he bare svali. A palis bi pes focindžomas le manušenca sar o Arnold Schwarzenegger.

Co bych si přál

Až budu větší, chci být kulturistou. Od malička cvičím a chodím do posilovny Roma Gym v naší ulici, na Bratislavské. To cvičení mi dodává velkou sílu a motivaci, abych se stal opravdovým kulturistou. Chci být jako Arnold Schwarzenegger. Chci dělat kulturistiku závodně. Od malička se koukám na videa s Arnoldem, jak cvičí. To je můj sen. Moje srdce mi říká, abych šel za svým snem a stal se kulturistou. Rád bych vystupoval před mnoha lidmi jako Arnold Schwarzenegger. Ukazoval bych lidem své velké svaly a vypracované tělo. A pak bych se fotil s lidmi jako Arnold Schwarzenegger.

Pavel Oláh

Ústí nad Orlicí

Mro phral mange vakerlahi: „O múle tut hana ráti. Me len vičiná. Tu soveha, me lenge phená, mek tut len!“ „Soske! Me pe darav, mro phral! Ma ker odá!“ „Tu sťal báre maznavo! Na šunkeres man! Tu khandus khandavo!“ Jaj, mamó, kana má géľom te sovel, báre pe daráhi, hod' man lena o múle taj man danderna. Phendá o Slizo: „Avna, dikheha!“ Múle, odá hi manuša, so na dživen, so múle, te térne, te phúre. Odá jekh. Na džalahi mange te zasovel. Gondolináhi peske ando šero: Ma džan! Darav, darav. Dikhav andi kali rat. Andi blaka dikhlom: phuri džungali baba. Sťa odá múlo. Pale zasúťom, sar daráhi.

Raťaha géľom andi škola. Báre gondolináhi pr'odá, so mange phendá o Slizo. Má užarlahi pre mande mro phral tele Smratkoha. „Šun, more, džas pro cin-toríno. Džas amenca!“ No, džas. Láche, keráhi, hod' na darav. Géľom lenca. O phral sikavkerlahi le múle manušen. Ase muja. „O Benetka sťa sar beng. Odá Benetka, odá hi beng. Odá má phírla pal tute. Hala tut, kana na kereha, so me kamav.“ Me sťomahi tikno čhavóro. Paťáhi leske, so vakerel. So phendá, odá keráhi. „Dža te kerel o kašta!“ Géľom. „Dža, čhinger i čár le papiňenge te le baleske!“ Sa keráhi. Te šošojenge devkeráhi. Sa sa sa kerďom, so o Slizo phendá.

Musaj te keráhi, hod' kana na kerá, vičinla le múlen. Sťáhi amen aso tikno kheróro ando fóro. Vičinlahi pe Trávňíko. Odoj bešlahi mri daj, mro dad, mek duj phrala te duj pheňa. Me sťomáhi najtikneder, maznavo. Baro šéro, sar mange vakernahi. Darav le múlendar. Báre musaj te kerav, so phenel. „Páňi mange, more!“ Plask mange pal o muj. „An o kašta!“ Plask pro muj. „Dža, an thuvalí!“ Plask pro muj. Márlahi man. No, láche. Na phendom la dake nič. Musaj keráhi.

Akáňik o térne manuša na kamen, na kamen nič te keren, o čhavóre. Ňiko na kamel te kerel. Mro dad phírlahi aseha bareha motoríha. Me leha phíráhi. Kerlahi andi sodovkárňa. O limonádi ando fóra phírlahi le motoríha, ando Brno, te Prahate. Géľam andi kočma. O gádžo phendá: „Láche, Edo, den odá ando magazíno!“ A diňa mange te hal, o dílo, hábe. Phíráhi všade kade, sar phenen o gádže. Kamáhi valaso, musaj te keráhi, odá hi dživipe aso. O dad mange vakerlahi: „Na kereha, na has! O hábe hi vaš i búti. Musaj te keres, čhavóro mro, sikkar pe!“ O gádže vakeren: Bez práce nejsou koláče. Avkáke hi odá

Můj bratr mi vyprávěl o duchách: „Sežerou tě v noci. Zavolám je na tebe. Řeknu jim, aby si tě vzali, až budeš spát!“ – „Proč? Já se bojím, brácho! Nedělej to!“ – „Jsi strašně rozmazlenej. Neposloucháš mě, smradochu smradlavej!“ Ach, mami! Když jsem šel spát, strašně jsem se bál, že mě vezmou ty duchové a že mě sežerou. Sliz řekl: „Přijdou. Uvidíš!“ Duchové, to jsou lidé, kteří už nežijí, kteří zemřeli. Mladí nebo staří, to je jedno. Nemohl jsem usnout. Pořád jsem o nich musel přemýšlet: Nechodte! Bojím se, bojím. Koukám, kolem černá noc. V okně jsem ji zahlédl. Stará šeredná bába. Byl to duch. Strachem jsem znovu usnul.

Ráno jsem šel do školy. Musel jsem pořád myslet na to, co mi Sliz řekl. Bratr na mě už čekal pod Smrtkou. „Brácho, slyšíš?! Jde se na hřbitov. Jdeš s námi!“ No tak jsme šli. Dělal jsem, že se nebojím a šel jsem s nimi. Bratr předváděl duchy, dělal obličej. „Benetka, to byl ďábel! Ten za tebou brzo přijde. Sežere tě, když nebudeš dělat, co ti říkám.“ Byl jsem malé děcko. Věřil jsem tomu, co říká. Co řekl, to jsem udělal. „Jdi na dřevo!“ Šel jsem. „Běž nasekat trávu husám! Dej praseti!“ Všechno jsem dělal. I králíky jsem krmil. Všechno, úplně všechno jsem dělal, co Sliz řekl. Musel jsem to všechno dělat, protože kdybych to neudělal, zavolal by duchy.

Měli jsme takový malý domek ve městě. Jmenoval se Trávňík. Bydleli jsme tam s mámou, tátou a ještě se dvěma bratry a dvěma sestrami. Já jsem byl nejmladší, rozmazlený. Velká Hlava, tak mi říkali. Bál jsem se duchů. Dělal naprosto všechno, co říká. „Chci vodu, vole!“ Prásk! Přes moji pusku. „Přines dříví!“ Bum do obličej. „Běž pro cigáro!“ Rána přes obličej. Mlátil mě. No, dobrá. Mámě jsem neřekl nic a všechno jsem dělal.

Teď mladí lidé nechtějí nic dělat, ty děti. Nikdo nechce nic dělat. Můj táta jezdil s nákladákem. Jezdil jsem s ním. Pracoval v sodovkárně. Vozil limonády do Prahy a do Brna. Šel jsem do hospody. Gadžo říká: „Dobře, Edo, dejte to do krámu!“ A dal mně jídlo, oběd. Jezdil jsem všude možně, jak říkají gadžové. Chtěl jsem něco, musel jsem pracovat, takový už je život. Táta mi říkal: „Jestli nebudeš dělat, nenajíš se! Jídlo je za práci. Musíš pracovat, synáčku můj! Jen se to uč!“ Gadžové říkají: „Bez práce nejsou koláče.“ Stejně je to i u Romů.

te le Romenca. Le Romen ňiko na kamel. Gádže dikhen pre amende sar pro zvera. Soske? So me lenge kerđom? Ňič! Hod' stál kálo? Odá náne ňič. Sťom manuš. Sar o párne manuša phenen mange: „Tu morgoš khandime!“ Kana anel valako o džuva, pre mande phende: „Odá tu andal, tu kalo muj!“ „No, te has la tra dake,“ phendom leske te domárdom le. Pale man domárde o gádže. Sťomáhi korkoro ande klas, tranda gádže, jekh Romóro. Ale so mange pe te cinlahi andi škola, siklarav pe te genel, o počti, sa. O luma sar hi, Európa, ale na vakerá pal i škola má.

O berša džan, báre sigo má sťomahi báro taj múľa mro dad. Báre man dukhalahi o jílo pal leste. Sťa odá baro manuš. Náne aso ňiko sar ov. Pindžardom jekha rakľa, džanlahi te vakerel le múlencia. Sťa, sar pe phenel, médium, čoháni. Me na paťáhi, so oj vakerel. Gondolínáhi: hohavel mange. Kamel o lóve mandar te cidel. Phendá mange: „Kames te vakerel le dadeha?“ Phendom: „Kamav báre, múľa.“ Na phendá mange, so kampav te kerel. Mri familía kamlahi man te cidel e cipa, o lóve, o kher. Musaj leha te vakerav. Géľom ki late. Má sťa ráti. Bešlahi ki kafidi, oj taj valase manuša, me jekh Rom. Thárnahi i jag, baro papíri pri kafidi, i abeceda. Írindo „ano“ – „ne“. No i valaso víčko. Phendá odá heslo. Valaso kalo kočári ando kalo věš – aven múle ke man. Má pobisterđom, so phendá. Ale sťa má adaj o múle. Pre man sťa sar jiv. Sťa mange baro šil. Vakerlahi: „Múle, stál adaj? Phen, sar pe vičines!“ Valase gádže, so sťe, vakernahi le endáňenca pale. Phendá: „Edo, stál adaj?“ O dad phendá pro „ano“. Taj románe írinlahi: Mro čhavo, ma dara ňič! Mange má hi láche. Ňič man na dukhal. Sťom le Dévleha. Hi man adaj sa.“ Phučav: „So kampav te kerel?“ Papale irinel: „Sa má kerđom pro víbori. Sa hi ko notári. Ma dara! Kher ovla pre tute. Taj pri Kibuška.“ „Láche, mro dad, kerá, so tu kames.“ „O motori deha pro čhaveske, Lukino. Mukeha mri romni odoj te bešel. Na čhideha ňikas.“ „Na dara! Kerá, so kames, dade! Paľikerav tuke, mro dadóro. Rovav pal tute báre. O jílo man dukhal.“ No, phenel o dad: „Akáňik tu stál sar me! Phrala te pheňa kamen te bikenel sa. Te na bikines o kher! Tu stál sar me. Musaj má, mro čhavo, te džal. Vičinen man.“ „Láche, džá má, dade.“ I rakli papale valaso phendá taj musaj te kerđá ánde o vudar le múlence. „Hi len smírom odoj upre.“ Akáňik má paťav pro múle, bo mro dad vakerlahi manca románe, na gadžikáne. I rakli hi gádži, na džanel románe. Hi odá čačipe. Te o Dél hi amenca! O múle hi adaj. Paťan, Roma, paťan!

Romy nikdo nechce. Gadžové se na nás dívají jako na zvířata. Kvůli čemu? Co já jsem jim provedl? Nic! Že jsem tmavý? To snad nic neznamená! Jsem člověk stejně jako bílí lidé. Říkají mi: „Ty morgoš smradlavej!“ Když někdo přinese vši, hned to říkají na mě: „To tys je přitáhl, ty černá hubo!“ „Vy—ž svý mámě,“ řekl jsem mu na to a vrátil mu to pěstí. Strašně mě zmlátili ti gádžové. Byl jsem jediný ve třídě, třicet lidí, jeden jediný Cigáneček. Ale co se mi ve třídě líbilo, učím se tam číst, počítat, všechno. O světě, kde je Evropa. Ale nechme už školu stranou.

Léta běží, velmi rychle jsem už byl velký a umřel mi táta. Strašně mi po něm bylo smutno. Byl to velký člověk. Nikdo jiný takový neexistuje. Poznal jsem se s jednou dívkou, Češkou. Uměla mluvit s duchy. Byla, jak se říká, médium, čarodějnice. Nevěřil jsem tomu, co mi říkala. Myslel jsem si, že mi něco namlouvá, že ze mě chce jenom vytáhnout peníze. Řekla mi: „Chceš mluvit se svým tátou?“ Řekl jsem jí: „Moc chci, zemřel.“ Neřekla mi, co mám dělat. Moje rodina mě chtěla sedřít z kůže. Peníze, dům. Musel jsem s ním mluvit. Tak jsem k ní zašel. Už byl večer. Seděli jsme u stolu. Ona a ještě nějakí další lidé a já, jediný Rom. Zapálili oheň, velký papír na stole, abeceda. Bylo tam napsáno „Ano“ a „Ne“. A nějaké víčko. Řekla nějakou formuli. Nějaký černý vůz v černém lese – pojdte ke mně, naše duše! Už jsem to zapomněl, jak to říkala. To už tady ti duchové byli. Mrazilo mě po zádech. Říkala: „Duchu, jsi mezi námi? Pověz, jak se jmenuješ!“ Někteří gadžové, kteří tam byli, mluvili pak se svými příbuznými. Řekla: „Edo, jsi tady?“ Táta řekl „Ano“. A romsky napsal: „Chlapče, nic se neboj! Mně už je dobře. Nic mě nebolí. Jsem u Boha. Mám tady všechno.“ Ptám se ho: „Co mám dělat?“ Zase píše: „Všechno už jsem zařídil, na výboru. Všechno to je u notáře. Neboj se! Dům připadne tobě. A na Kibušku.“ - „Dobře, táto, udělám, co chceš.“ - „Auto dáš synovi, Lukymu. Necháš tam pořád bydlet moji ženu. Nikoho nevyhodíš.“ - „Neboj, táto! Udělám, co chceš. Moc ti děkuju, tatínku můj. Strašně se mi stýská. Jsem nešťastný.“ No, říká táta: „Tak teď na tom jsi jako já. Bratři a sestry chtějí všechno rozprodat. Ať tě nenapadne dům prodávat! Jsi jako já. Už budu muset, chlapečku můj, běžet. Volají mě.“ - „Dobře, tak už běž, tati.“ Gadži zase něco pověděla. Musela duchům otevřít cestu zpátky. „Ať mají tam nahoře klid.“

Po tomto už na duchy věřím, protože táta se mnou mluvil romsky, ne česky. Ta žena byla gadžovka, neuměla romsky. To je skutečně pravda. Ať je Bůh s námi! Duchové existují. Věřte tomu, lidi, věřte!

Lukáš Hlaváč

ZŠ Podmostní, Plzeň, 8. ročník

Ehas mange šov berš. E mama man l'igendžas andre zakladno škola pre Americko. Na kamavas kodoj te phirel. Kodoj man ehas same pětky, čtyřky. Nič na džanavas. Savore mandar hasanas. Paľis phendžom la mamake, hoj imar kodoj na kamav te phirel. Joj phučľas mandar, hoj soske kodoj na kamav te phirel? Me lake phendžom, hoj mandar savore hasan a hin pre ma e učitelka hnusno. Somas jekh romano čhavoro a same gadže.

E mama paľis rakľas jekh škola. Koj škola pes vičinelas Základní škola Podmostní 1. O raditeľis man diňas andro peršo trejda. Chudľom jekh učitelka. Fejst hodno ehas. Ehas fest trpelivo. Somas jekhoru andre trejda, so nič na džanelas. A joj ehas ajsi hodno a savoro učindžas. Pal o pandž berš somas najfeder žakos andre trejda.

Paní učitelka dikhavas fest rado, he akana la dikhav rado. Joj najfeder učitelka pre škola. Som lake vděčno vaš savoro, so man učindžas. Kadaj lake paľikerav. Kamav lake te phenel, hoj hiňi fejs hodno. Paľikerav lake, hoj likerďžas avri manca, hoj ehas kajsi lachi. Jekhvar lake veňinava kniha, sar pisinava.

VAKER ROMANES

Bylo mi šest let. Máma mě dovedla do základní školy na Americké. Nechtěl jsem tam chodit. Měl jsem tam samé čtyřky, pětky. Nic jsem neuměl. Všichni se mi smáli. Potom jsem řekl mámě, že už tam nechci chodit. Ona se mě ptala, proč tam nechci chodit. Řekl jsem, že se mi tam všichni smějí a učitelka je na mě zlá. Byl jsem jediný romský kluk, jinak samí Češi.

Potom máma našla jednu školu. Ta škola se jmenovala Základní škola Podmostní 1. Ředitel mě dal do první třídy. Dostal jsem jednu učitelku. Byla moc hodná, strašně trpělivá. Byl jsem ve třídě jediný, kdo nic neuměl. A ona byla tak hodná! Všechno mě naučila. Za pět let jsem byl nejlepší žák ve třídě.

Paní učitelku jsem měl moc rád. Pořád ji mám rád. Je to nejlepší učitelka na škole. Jsem jí za všechno, co mě naučila, vděčný. Tady jí děkuju. Chci jí říct, že je moc hodná. Děkuju jí, že to se mnou nevzdala, že byla tak hodná. Jednou, až napíšu knihu, věnuju jí ji.

Miroslav Pulko

ZŠ Podmostní, Plzeň, 8. ročník

Sar man sikhadžom romanes

Po perširaz pes mange zalibindžas jekh romano lav. Oda lav phendža miri baba mira dake: „Kaj salas, čhaje?“ O lav čhaje pes mange zabačindžas. Paľis phučľom la babatar: „Babo, s'oda za slovos čhaje?“ Joj morlas o grati, na šundžas man. Užaravas chvilka. Oj preačhiľa te morel o grati. Paľis latar phučľom: „Babo, s'oda za slovo čhaje?“ Oj pre ma zadikhľas a phendžas mange, že kavka vakeren o Roma pro romňa. A me phendžom: „Aha!“ A jekhvarestar začindžom te denašel pal o khera a pre mire pheňa vičinavas „čhaje“. Paľis geľom pale andre kuchiňa a šunavas la baba, sar vakereľ romanes.

Fejs pes mange pačinlas romaňi čhib. No a paľis furt phučavas la babatar, s'oda znameňinel kola lava, so vakereľ, a učinavas man. Učinavas man, ča jekh berš a imar somas sikhado a phučľom la babatar: „Babo, sar oda, že man sikhadžom tel jekh berš te vakeren romanes?“ Oj mange phendža, že oda imar hin andre ma, že man hin romano rat. Ale šaj phenav čačipen. Džanen soske džanav romanes? Peršo, bo man učinavas sako džives. Aver: Som Rom.

VAKER ROMANES

Jak jsem se naučil romsky

Hned poprvé se mi zalíbilo romské slovo. To slovo řekla babička mé mamě: „Kaj salas, čhaje?“ (Kdes byla, děvče?) Slovo „čhaje“ (děvče) se mi zalíbilo. Potom jsem se zeptal babičky: „Babi, co znamená slovo čhaje?“ Myla nádobí, neslyšela mě. Chvilí jsem čekal. Domyla nádobí. Zase jsem se jí zeptal: „Babi, co znamená to slovo čhaje?“ Zadívala se na mě a řekla mi, že takhle Romové říkají ženám. Řekl jsem: „Aha!“ Začal jsem pobíhat po bytě a volat na sestry: „Čhaje!“ Potom jsem se vrátil do kuchyně a poslouchal jsem babičku, jak mluví romsky.

Romština se mi moc líbila. No a potom jsem se pořád babičky ptal, co znamenají ta slova, co říká. Učil jsem se. Učil jsem se jenom jeden rok a už jsem to uměl a ptal jsem se babičky: „Babi, jak to, že jsem se romsky naučil během jednoho roku?“ Ona mi odpověděla, že to už je ve mně, že mám romskou krev. Ale abych řekl pravdu, víte, jak to, že umím romsky? Zprvė proto, že jsem se učil každý den. Až zadruhé proto, že jsem Rom.

Pavel Ondič

ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín, 8. ročník

Has paš tu varekana o mulo?

Vareko pačal, vareko na pačal pro mule. Me pačav. Nane oda jekhvar, so dikhľom le mulen. He miro dad dikhelas le mulen. Les aš daravenas. Mira biba le balendar cirdenas tele pal o schodi. Pisinava tumenge pal kada, so miro dad predžidíľas le mulenca.

Peršikrat miro dad dikhľas le mules mek angle koda, sar peske íľas la da. Jov has ternoro a sovelas korkoro. A furt raťi jekh hodzina les daravenas o mulo, so ov akor dživelas. O dad peršikrat na kerdžas peske olestar nič, bo avľas andal e buťi strapimen, tak zasučas. Po druhikrat peske íľas andro kher kamaratos a phendžas leske pal o mule. Ale jov na pačalas. Tak užarelas pre koja hodzina, ale so ča zasučas jov he o dad, pregeľas vareso. O dad ušťíľas a džanelas, kaj les daravel avri o kamaratos, ale oda na has jov, ale o mulo. Paľis pal o dad cirdľas tele e duchna a vastendar les cirdelas tele andre kuchňa. Kodoj les has pohovka. O mulo les paľis mukhľas. O dad geľa te bešel a paľis zasuča. Paľis vareso čujinelas. Kamelas te viskinel aňi na dohibinelas pes nič. Oda o mulo andre leste džalas. Paľis le dadeske avľas pre mišľa, sar delas дума leskro papus, hoj mušinel pes te modlinel. Tak pes chudľas te modlinel. Mukhľas les. Akorestar o dad daral le mulendar. Sar peske íľas la da, tak les na daraven.

Ča varekana me dikhav le mulen, ale khere lenge pal oda na phenav, bo le mulenca caľi rodzina amenge fejs nalačo predžidíľam. A ňikaske oda na prajinav, so pes ačhľas amenge. Savorenge po svetos žičinav, hoj te aven saste the bachtale.

VAKER ROMANES

Setkal ses někdy s duchem?

Někdo na duchy věří, někdo nevěří. Já věřím. Není to poprvé, co jsem se setkal s duchy. I můj táta vídal duchy. Jeho dokonce strašili. Moji tetu tahali za vlasy po schodech. Ale já vám napíšu o tom, co s duchy zažil můj táta.

Poprvé viděl můj táta ducha ještě předtím, než si vzal mámu. To byl ještě mladičký a spal sám. A pořád ho v jednu hodinu v noci strašil duch, který tam dřív žil. Poprvé si z toho táta nic nedělal. Přišel z práce unavený, tak hned usnul. Příště si ale pozval na návštěvu kamaráda a o duchách mu vyprávěl. Jenže on mu nevěřil. Tak čekal na tu hodinu. Jakmile usnuli, něco se stalo. Táta se probudil a myslel si, že ho straší ten kamarád. Jenže to nebyl on, byl to duch. Potom z táty stáhnul peřinu a táhnul ho za ruce dolů do kuchyně. Tam měli pohovku. Pak ho duch nechal být. Táta se tam posadil a usnul. Pak něco ucítil. Chtěl křičet, ale nemohl se ani pohnout, nic. To duch se do něj dostával. Potom si táta vzpomněl, že mu děda říkal, že se musí pomodlit. Tak se začal modlit. Duch ho pustil.

Od té doby se táta bojí duchů. Od té doby, co si vzal mámu, už ho duchové nestraší. Já se s duchy setkávám málokdy. A doma jim to stejně neříkám, protože jsme toho celá rodina s duchy zažili až až. To, co se dělo nám, to nikomu nepřeju. Já přeju všem lidem na světě, aby byli zdraví a šťastní.

Zuzana Gorolová

SŠ Černovice

Kana nekbuter asandí'ál?

Vičínáv pes Zuzana the miro dživípen mange leperel e humpačka. Čeporo som upre, palís tele. Akana mange pridinel, hoj mange humpačka zaačhadás upre. Som bari bachtali. Narozindás pes mange o čhavoro. Nígda na paťavas, hoj šaj čujínáv kajci kamíben andre peste. Andal o začatkos, kana pes narozindás, čujínáv, hoj furt ča asav. Miro čhavoro pes vičínal Patrik a hin leske ochto čhon. Sako tosara, sar ušťav a dikhav les andre postilka, sar pre ma asal a thovel ke ma o vastora, roscirdel mire vušta andro asaben, či kamav či na, vašoda, hoj pre leste mušínáv ča te asal. Nígda na predžidí'om kajci bacht, kajci radišagos he asaben, sar sako džives predživav mre čhavoreha.

Kdy ses nejvíc smála?

Jmenuju se Zuzana a můj život mi připomíná houpačku. Chvilí jsem nahoře a pak zase dole. Teď mi ale připadá, že se moje houpačka zasekla nahoře. Jsem totiž moc šťastná. Narodil se mi syn. Nikdy bych nevěřila, že v sobě můžu cítit tolik lásky. Od prvního okamžiku, kdy se mi narodil, mám pocit, že se pořád jenom směju. Můj syn se jmenuje Patrik a je mu osm měsíců. Každé ráno, když se probudím a vidím ho v postýlce, jak se na mě směje a natahuje ke mně ručičky, roztáhne se moje pusa do úsměvu. Ať chci nebo nechci, pořád se musím jen smát. Nikdy jsem nezažila tolik štěstí, tolik radosti a smíchu, jako teď každý den prožívám se svým synem.

Marie Kraková

Klub Zeferino, Valašské Meziříčí, 3. ročník

Som rado, hoj som Romňi

Vičinav pes Marie Kraková a hin mange deš berš. Phirav andre trito trjeda pre Masarikova škola, so pes pal late vakereľ, kaj hiňi romaňi. O gadže adaj pre škola na kamen peskere čhaven te del, aštal amende Romende. Me man na ladžav, hoj som Romňi! Me som hrdo, hoj som Romňi. Hin amen amari romaňi čhib, so amen maškar amende domluginas, amare tradiciji, kultura he romano chaben.

Me igen rado chav la dakere haluški! So hin maškar o Roma duležito, hin e fajta. Líkeras amen jekhetane he dikhas amen rado. E rodzina hin nekhduležiteder! Paš o gadže kada nane! Sam temperamentneder. Rado giľavas, khelas he bašavas. Hin amenge ada imar andro rat. Hin man he but kamarada, so nane Roma. Bavinás amen peha a na nadavinas amenge. Me som hrdo, hoj som Romňi. Nane man soske pes vaše te ladžal, hoj som ajsi, savi som!

Džanav, hoj varesave gadže amen na dikhen rado, ča vaš oda, save sam, hoj sam kaleder. Nadavinen amenge andro cikáni! Varekana hin mange he pharo, soske hin varesave manuša ajse nalačhe, he phenav mange, hoj na džanen, save sam manuša a odsuzinemen amen ča aštal e barva. Aľe imar oleha nič na kerava. Na ladžav man vaš oda, savi som, he som rado, hoj man narodzindžom sar Romňi. Paľikerav tuke, Devla!

Jsem ráda, že jsem Romka

Jmenuju se Marie Kraková a je mi deset let. Chodím do třetí třídy na Masarykovu školu, co se o ní říká, že je romská. Češi kvůli nám, Romům, nechtějí sem na školu dávat svoje děti. Nestydím se za to, že jsem Romka! Jsem na to, že jsem Romka, hrdá. Máme svůj romský jazyk, kterým se mezi sebou domluvíme, svoje tradice, kulturu a romské jídlo.

Mám strašně ráda máminy halušky! Co je u Romů důležité – rodina. Držíme pospolu a máme se rádi. Rodina je nejdůležitější! U gadžů to tak není. Jsme temperamentnější. Rádi zpíváme, tancujeme a hrajeme. To už máme v krvi. Mám taky hodně kamarádů, co nejsou Romové. Hrajeme si spolu a nenadáváme si. Jsem hrdá na to, že jsem Romka. Není se za co stydět, že jsem taková, jaká jsem!

Vím, že někteří Češi nás nemají rádi prostě proto, jací jsme, že jsme tmavší. Nadávají nám do cikánů. Někdy mně je líto, proč jsou někteří lidé tak zlí, a říkám si, že nevědí, jací jsme lidé a odsuzují nás jen kvůli barvě. Ale s tím už nic nenadělám. Nestydím se za to, jaká jsem, a jsem ráda, že jsem se narodila jako Romka. Děkuju ti, Bože!

Natálie Šarišská

SŠ Černovice

Sal rado, hoj vakeres romanes?

Vičinav man Natálie Šarišská a hin mange dešuefta berš. Narodzindžom pes pre Slovensko. Miro peršo lav, so man mri dajori sikhadžas, has romanes. Šaj phenav, hoj romaňi čhib hin miri maťersko čhib. Sar mange sas pandž berš, gejl'am pro Čechi a miri fajta kadaj predživelas bari tragedija. O dad chudľas te fetinel a palis fetimen murdardžas mira dajora a palis pes murdardžas, chuťilas pal e blaka avri. Me a mire phrala pheňa geľam andro ďecakos. A vašoda me narado mišlinav pre miro čhavoripen, aľe mira dajora but rado dikhavas. Me som rado, hoj mange pal late ačhilas baro daros. Doadadžives džanav romanes, vaš ada palikerav la dajorake. Rado vakerav romanes, a vaš oda mange hin pre godži miri dajori.

Jsi ráda, že umíš romsky?

Jmenuju se Natálie Šarišská a je mi sedmnáct let. Narodila jsem se na Slovensku. První slovo, které mě maminka naučila, bylo romsky. Dalo by se říct, že romština je můj mateřský jazyk. Když mi bylo pět let, přestěhovali jsme se do Čech a tady naše rodina prožila obrovskou tragédií. Táta začal fetovat, a když byl zfetovaný, zabil maminku. Pak se sám zabil. Skočil z okna. My děti jsme šly do dětského domova. Proto na svoje dětství nerada vzpomínám. Ale mámu jsem měla moc ráda a jsem ráda, že mi po ní zůstal velký dar. Do dneška totiž umím romsky, a to díky mámě. Mluvím romsky ráda, protože mi to právě připomíná maminku.

Viktorie Pechová

Klub Zeferino, Valašské Meziříčí, 1. ročník

Kamľomas bi te avel kaderňica

Vičinav pes Viktorka Pechová. Hin mange ochto berš he phirav andre peršo trjeda. Phirav he andro Zeferino. Odoj man doučinav he pisinav mange o doma- ca ukola. Palís man šaj bavinav le kamaradkenca. O biba hine adaj igen lače.

Adadžives tumenge kamavas te pisinel, so bi kamľomas te avel, sar avava bari. Kamľomas bi man te viučinel pre kaderňica he palís peske te kerel peskro kadeňnictví. Odoj bi phirnas na ča o džuvľa, aľe he o murša he čhavore peskere dajenca. Strihinavas bi len, chanavas abo keravas melira. Nejraderer chanav bare bala. Jekhvar has mira biba vera, me mira daha la chanahas. Kerdžam lake fajno učesos! Khudžam lake he thodžam andro drdolis. Upral lake thodžam e korunka. Esas fejs šukar! Chudľas až te rovel anglal o gendalos, sar la šukares chandžam. Na kamľomas bi, hoj ke mande andro miro kaderňictvo te phiren ča o Roma, ale he o gadže. Me bi na keravas žadne rozďila. Džanav, hoj varesave kaderňički adaj ke amende keren rozďila, na kamen le Romen te strihinel.

Me bi avľomas pre mire zakazňika milo he šukares bi pre lende hasavas. Fejs mange kada prajinav, kaj sar avava bari, pes mange te splňinel. Džanav, hoj man mušinav lačhes andre škola te sikhavel, hoj man te avel lače znamki. Palís šaj džava te sikhľol pre kaderňica. E bibi andal o Zeferino mange phendžas, kaj man užarel bari butí he drom, kaj pes mange kada te splňinel. Me džanav, hoj te man snažinava, ta pes mange splňinela.

Chtěla bych být kadeřnicí

Jmenuju se Viktorie Pechová. Je mi osm let a chodím do první třídy. Chodím i do Zeferina. Tam se doučuju a píšu si tam domácí úkoly. Potom si můžu hrát s kamarádkami. Tety jsou tady moc hodné.

Dneska bych vám chtěla napsat, čím bych chtěla být, až budu velká. Chtěla bych se vyučit kadeřnicí a potom si udělat svoje kadeřnictví. Chodili by tam nejen ženské, ale i chlapi i děti se svými mámami. Stříhala bych je, česala nebo dělala melíry. Nejraději češu dlouhé vlasy. Jednou měla moje teta svatbu. Česaly jsme ji s mámou. Udělaly jsme jí perfektní účes! Spletly jsme jí vlasy a svázaly je do drdolu. Navrch jsme jí daly korunku. Bylo to moc krásný! Před zrcadlem se teta rozbřečela, jak jsme jí to udělaly krásné. Nechtěla bych, aby do mého kadeřnictví chodili jenom Romové, ale i Češi. Já bych nedělala žádné rozdíly. Víím, že nějaké kadeřnice tady u nás dělají rozdíly, nechtějí stříhat Romy.

Já bych byla na svoje zákazníky milá a hezky bych se na ně usmívala. Moc si tohle přeju, aby se mi to splnilo, až budu velká. Víím, že se ve škole musím dobře učit, abych měla dobré známky. Potom se můžu jít vyučit na kadeřnici. Teta ze Zeferina mi řekla, že mě čeká velká práce a cesta, aby se mi to splnilo. Víím, že když se budu snažit, tak se mi to splní.

Kevin Kandráč

Klub Zeferino, Valašské Meziříčí, 9. ročník

Som Rom a na ladžav man vašoda!

Vičinav man Kevin Kandráč. Hin mange dešupandž berš he phirav andre eňato trjeda. Kamľomas bi tumenge te pisinel vareso pal oda, sar som hrdo, hoj me som Rom. Som kalo Rom a na ladžav man pal oda. Bariľom avri andre rodzi-na, so amen ciknorestar vedinenas kij'oda, hoj vzdělání hin perdal amende, perdal o Roma, nekduležiteder. Miro dad kerel buťi sar tereno pracovňikos he pomožinel le Romenge te rešinel lengere problemi. E daj kerel imar but berša andro klub Zeferino, kaj phirav he me imar ciknorestar. Andro klubos amenge but tiš pomožinen. Miri nekphureder pheň e Ivana peske dokerdžas e škola he kerel tiš buťi sar socialno pracovňica. Miro phureder phral pes akana sikhavel pro konzervatorijum ke Ostrava. Študinel oboris trubka. Imar hino andro trito ročňikos. Kada berš majinel te maturinel. Me man akana dochudľom pro elektrikaris. La maturitaha hin. Me rado kerav buťi le vastenca, vaš oda mange kamav te kerel kaja škola. Paľis šaj pomožinava he le Romenge te prikerel e elektrika. Miri daj he o dad džanen, hoj akana andre aja doba hin fejs phares pes te zaradzinel andro normalno životos te tumen nane sikhadipen.

O gadže pre amende paľis dikhen, sar pro negramota he paľis amenca jedňinen nalačhes. Mire rodičen hin but zname Roma, so hin vzdělane. He me džanav, hoj maškar amende, maškar o Roma, hin but zname he vzdělane Roma. O gadže pal lende na den duma, aňi len na kamen te sikhavel, ča olen, so keren problemi he so hin degeša, sikhaven andro televizi he paľis o gadže amen len savoren andre jekh kopa. Amara fajta hin but zname maškar o gadže. Hine lačhe manuša. Aľe hin oda furt čepo džene, so pes na ladžan pal o Roma. He man hin kamarata a nane len problemas, hoj som Rom. Aľe te džav andre sklěpa, ta imar paš o vudar pre mande dikhen, sar pre varesavo degešis. Pal caľi sklěpa pal mande phiren o hlidača, hoj te na čorav. O gadže pre mande dikhen sar pro vrahos! Andre ajsi chvila som fejs choľamen, hoj so peske dovolinen o gadže, hoj man ča keren sar rukoneha! Ale so kerava! Oda hin ola predsutki.

Maškar o gadže hin lačhe he nalačhe džene. Avka hin oda he maškar amende Romende, hoj ča amen o Roma amenge ada uvedominas, ale varesave

Jsem Rom a nestydím se za to!

Jmenuju se Kevin Kandráč. Je mi patnáct let a chodím do deváté třídy. Chtěl bych vám napsat o tom, jak jsem hrdý na to, že já jsem Rom. Jsem černý Rom a nestydím se za to. Vyrostl jsem v rodině, ve které nás od malička vedli k tomu, že vzdělání je pro mě, pro Roma, to nejdůležitější. Můj táta pracuje jako terénní pracovník a pomáhá Romům řešit jejich problémy. Máma pracuje už hodně let v klubu Zeferino, kam chodím i já už od malička. V klubu nám taky hodně pomáhají. Nejstarší sestra Ivana si dodělala školu a taky pracuje jako sociální pracovníce. Starší bratr teď studuje na konzervatoři v Ostravě. Studuje obor trubka. Už je ve třetím ročníku. Tento rok má maturovat. Já jsem se teď dostal na elektrikáře. Je to s maturitou. Já rád pracuju rukama, proto chci studovat tuhle školu. Potom budu moct opravovat elektřinu i Romům. Rodiče vědí, že v dnešní době je hodně těžké se zařadit do normálního života, když nemáte vzdělání.

Neromové na nás potom koukají jako na negramotné a potom s námi špatně jednájí. Rodiče mají mezi Romy hodně známých, kteří jsou vzdělaní. Sám vím, že mezi námi, mezi Romy, je hodně vzdělaných lidí. Neromové o nich nemluví, ani je nechtějí ukázat. Jen ty, co dělají problémy a co jsou degeši, ty ukazují v televizi. Potom nás Neromové hází všechny do jednoho pytle. Naše rodina má hodně známých mezi Neromy. Jsou to dobří lidé. Ale pořád je to málo lidí, kteří se za Romy nestydí. Já mám taky kamarády, kteří nemají problém, že jsem Rom. Ale když jdu do krámu, tak už ode dveří na mě koukají jako na nějakého degeše. Po celém krámě za mnou chodí hlídači, abych něco neukradl. Neromové na mě koukají jako na vraha. V tu chvíli mám strašný vztek, co si to ti Češi vůbec dovolují, že se mnou zacházejí jako se psem! Ale co s tím nadělám? To jsou ty předsudky.

Mezi Neromy jsou dobří i špatní lidé. Tak je to i mezi námi, Romy. Jenže my, Romové, si to uvědomujeme, ale někteří Neromové ne. Je mi moc líto, že je na tomto světě nespravedlivost! To musíme my, slušní Romové, trpět kvůli barvě pleti? Ale já se nevzdávám a jdu dál! Rodiče nás na tyhle věci upozorňují už od malička, že to v našem životě nebude lehké, že se budeme muset

gadže na! Hin mange fejs pharo, hoj hin pre ada svetos nespravedlnost! Ča aštal e barva pleti, mušinas amen o lače Roma te cerpinel? Aľe me man na vzdavinav he džav dijader! Mire rodiče amen pre kala veci upozorņinen imar ciknorestar, hoj amenge na avela andro amaro životos lokores, hoj mušinaha te sikhľol andro školi, hoj te avas vzdělane, hoj pes amenge dživela feder he feder amen o gadže maškar peste lena. Me man ňigda na ladžavas, hoj som Rom! A aňi man na ladžava! Soske? He amen sam ča manuša he hin amen ajsa pravos sar avre manušen. Narodzindžom man sar Rom a vaš kada som nalačho? Na, me vaš kada bojinava, hoj som normalno manuš he džanav te dživel slušnes, sar slušno manuš! Som fejs hrdo pre amari kultura pre amari čhib he pre amare Roma, so imar vareso dokazinde! ňigda man na ladžava, hoj som Rom!

ve škole učit, abychom byli vzdělaní, že se nám bude líp žít a Neromové nás líp mezi sebe přijmou. Já jsem se nikdy nestyděl za to, že jsem Rom. A ani se za to stydět nebudu! Proč? My jsme také lidé a máme stejná práva jako ostatní. Narodil jsem se jako Rom, a proto jsem špatný? Ne, já za to budu bojovat, že jsem normální člověk a umím žít slušně jako slušný člověk! Jsem hrdý na naši kulturu, na náš jazyk a na naše Romy, kteří už něco dokázali. Nikdy se nebudu stydět za to, že jsem Rom!

Jaroslav Ondič

ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín, 9. ročník

Has mange ochto roki, sar mange mujas o papus. Pametinav mange, sar te oda has idž. O papus pes dodžanľas, kaj hin les rakovina a o dochtora phende amareng, kaj pes te pripravinas pre horšo. Avle amende khere a phende la rodzinake, kaj le papuha phujes. Pal duj džives tosara vičinde o doktora le dadeske a phende, kaj imar mujas. Palľis vičindžam la rodzinake. Pal e Slovensko avle calo rodzina ke amende. Paš o Roma hin kada, kaj trin džives vartinas. Peršo džives, sar vartinahas, he e daj man bičhadžas vaš e uťerka, dikhľam ok le papuskro stíinos. Ale o šero na dikhľam. Amen zaačľam a ačľom šokimen a palľis geľam pal e daj a phendžam la dake avri. A dujto džives avľas miri baba pal la dakri daj. A joj šundža, sar chasal. A geľam te pašľol. Imar somas zuňimen a šundľom, sar varekaj phireľ. Avľas pre ma zimňica. Dikhavas le papus fejs rado. Furt avela mange andro jilo. Furt pre miro papus mišľinav. Andro jilo mange hino. Me del les o Del loki phuv!

Bylo mi osm let, když mi umřel děda. Pamatuju si, jako by to bylo včera. Děda se dozvěděl, že má rakovinu, doktoři našim řekli, ať se připravíme na nejhorší. Vrátili se domů a rodině řekli, že je s dědou zle. Za dva dny ráno volali doktoři tátovi. Řekli, že už umřel. Volali jsme to příbuzným. Ze Slovenska k nám přijela celá velká rodina. U Romů je to tak, že vartujeme tři dny. První den, když jsme vartovali, mě máma poslala pro utěrku. Uviděli jsme tam dědův stín. Ale hlavu jsme neviděli. Zarazili jsme se. Byli jsme v šoku. Vrátili jsme se k mámě. Řekli jsme jí o tom. Druhý den přišla babička za máminou mámou. Ta zase slyšela, jak kašle. Šli jsme si lehnout. Už jsem byl unavený a slyšel jsem, jak tam někdo chodí. Pustila se do mě zimnice. Měl jsem dědu moc rád. V srdci mi zůstane navždycky. Pořád na dědu myslím. Mám ho v srdci. Ať mu Bůh dá lehkou zem.

Ondrej Krištof

ZŠ Údolí Kamenice, Tanvald, 6. ročník

Miro nav hin Ondrej Krištof. Narodzindžom man Hradeciste. Miri daj hiňi pal o Čechi a o dad pal e Slovensko. O dad pes vičinel Bartolomej Sivák a e daj Andrea Krištofová. Amen koda časos bešahas Chlumcoste paš e baba. Sam trin phrala pheňa. Me, e pheň Viktorka a cikno phral Bertik. Savore pes narodzindžam kade pro Čechi. Bariľom Chlumcoste dži štar berš.

Paľis avľam te bešel ke miro papus he e baba. Andre škola nastupindžom pre Masarikovo Tanvaldoste peršone ročnikostar dži andro štarto ročnikos. Sas man zdravotna problemi a prethode man andre zvláštní škola pre Smržovka. Zdravotna problemi man sas le šereha. Igen man dukhalas o šero. Pal o višetreňje o doktora man doporučinde andre zvláštno škola. Na džanav, so mange zistínde, so manca hin. Aľe rado phirav andre škola, bo man hin kamarada a učivos. Akana bešas pre Smržovka calo rodzina. Snažinav man te el lacho manuš sar savore Roma. E škola hiňi lachi veca, bo kamav te sikhľol te genel the pisinel. Ada džives hin baro, kaj manuš te džanel te genel a te pisinel. Miro dad a e daj džanav te pisinel a the te genel. Hin len řidičaki a the motora. Miro životos prispusobinel ko normalno dživipen. Hin mange čino berša, aľe kamav te dokazinel čino feder dživipen, sar mire predkovja.

Kamás bi feder te dživel sar miri fajta. Miri fajta man diňas potrebno andro dživipen, so mange kampelas la datar a le dadestar. Me kamav te dživel, sar pes patrinel, a na kamav te kerel ladž la fajtake. Rado šnav hudba, sar savore Roma. Miro dad a savore andre fajta lavutara. Kamav te visikhľol pre lachi škola. Hin mange dešutrin berš a phirav andre škola. Andro kolektivos som kamaratos savorenca. Andro voľno časos phirav le kamaratenca. Hudba šnav moderno a občas purane giľa. Miri roďina hiňi mange savoro a som rado, že man hin ajsi fajta.

Jmenuju se Ondrej Krištof. Narodil jsem se v Hradci. Máma je z Čech a táta ze Slovenska. Táta se jmenuje Bartoloměj Sivák a máma Andrea Krištofová. V té době jsme bydleli u babičky v Chlumci. Jsme tři sourozenci. Já, sestra Viktorka a malý bratr Bertík. Všichni jsme se narodili tady v Čechách. V Chlumci jsem vyrůstal do čtyř let. Potom jsme se přistěhovali k dědovi a babičce. Do školy jsem nastoupil na Masarykovu v Tanvaldu od 1. ročníku do 4. ročníku.

Měl jsem zdravotní problémy a přeložili mě do zvláštní školy Smržovka. Měl jsem zdravotní problémy s hlavou. Moc mě bolela hlava. Po vyšetření mě doktoři doporučili do zvláštní školy. Nevím, co mi zjistili, co mi je. Ale rád chodím do školy, protože tam mám kamarády a učivo. Teď celá rodina bydlíme na Smržovce. Snažím se být dobrým člověkem jako všichni Romové. Škola je dobrá věc, protože se chci naučit číst a psát. V dnešní době je důležité, aby člověk uměl číst a psát. Moje rodiče umí číst i psát. Mají řidičský průkaz a auta. Můj život se přibližuje normálnímu. Je mi málo let, ale chci mít trochu lepší život, než měli moji předci.

Chtěl bych žít líp než moje rodina. Rodina mi dala do života to potřebné, co jsem potřeboval od rodičů. Chci žít, jak se patří, a nechci dělat rodině ostudu. Rád poslouchám muziku jako všichni Romové. Můj táta a všichni jsou hudebníci. Chci vystudovat na dobré škole. Je mi třináct roků a chodím do školy. V kolektivu jsem kamarád se všemi. Ve volném čase chodím ven s kamarády. Poslouchám moderní muziku a občas staré písničky. Rodina mi je vším a jsem rád, že mám takovou rodinu.

Tiffany Stojková

ZŠ Boženy Němcové, Přerov, 8. ročník

No me sim i Tiffany - le Romanoski šej. Muro papu sas o Bobko, angluno Rom. Mar naj khate maškar amende. O Dejl te ňugostálí les. Muri dej i Mancouri, le Chipalinkoski šej. Vi o papu Chipalinko angluno Rom sas, de či voj aba naj maškar amende. Naďon kamav mure nípos. Šoha či demas le pi luma. Akánik amáro nípo naj pe kodo but mišto. Mura deja akánik mekle anda phanglimo. Muro dad inke phangloj, taj vi mure pheňa. Si ma šouv pheňa. Sa ando phanglimoj. Ame ando Brno bešasas, taj muri dej, intrego muro fasto drabázijas. Kerde per ame zátaho. Phangle mure dades, mura deja, feri me taj muri maj phuri pheň si te gejlam ká amári mámi ando Prostějovo.

Kadej sas. Naďon bári bríga pejlas per ame. Múlas o papu. Muro dad kezdas te fetulí, phangle les. Múlas muro terno nano, mure dadesko phral. Umbladas pe ando phanglimo. Apal múlas i mámi, ke či birindas. Múlas vi voj. Apal mure cignes phrales line andi pestonska péča andi Anglija, ke muri pheň ligerdas les khote, de fetulijas voj. Le cignes line ando domovo, taj la phangle. Taj pe kodo sa inke muro dad nasvajlas po jilo. 95 % sas les ando trajó, de apal már mišto si, ke mukhle mura deja anda phanglimo. No vi me simas ando domovo duj berš, ká či phirous andi škola, ke sas ma kamaradura, save siřarenas ma te kerav o čorimo, ale mukhle mura deja. Las ma ávri. Siřilem variso khote, ke či kamav čoro trajó pe phanglimatura taj kadej.

VAKER ROMANES

Já jsem Tiffany – Romanova dcera. Můj dědeček byl Bobko, vážený Rom. Už není mezi námi. Ať ho Bůh opatruje. Moje máma je Mancouri, Chipalinova dcera. Taky dědeček Chipalinko byl vážený Rom. Ani on už není mezi námi. Mám svoji rodinu strašně moc ráda. Nedala bych je za nic na světě. Naše rodina na tom teď není moc dobře. Mámu teď sice pustili z vězení, ale táta a sestry jsou zavřené pořád. Mám šest sester. Všechny jsou ve vězení. Bydleli jsme v Brně. Máma i všichni ostatní v rodině fetovali. Udělali na nás zátah. Zavřeli tátu, mámu. Jenom mě s nejstarší sestrou nechali jet k babičce do Prostějova.

To bylo tak. Padlo na nás strašný neštěstí. Umřel dědeček a táta začal fetovat. Zavřeli ho. Pak umřel strejda, tátův nejmladší bratr. Oběsil se ve vězení. Potom umřela babička. Neunesla to, takže zemřela i ona. Potom v Anglii vzali do pěstounské péče nejmladšího bratra. Tam ho odvezla sestra. Ona taky fetovala. Malého vzali do dětského domova a ji zavřeli. A do toho všeho ještě onemocněl táta na srdce. Měl 95 % do konce života. Potom to zase bylo všechno dobré, protože mámu pustili z vězení. Já jsem taky byla dva roky v dětském domově kvůli tomu, že jsem nechodila do školy. Měla jsem kamarády, kteří mě naučili dělat špatné věci. Ale když propustili moji mámu, vrátila jsem se zase domů. Něco jsem tam pochopila. Nechci žít špatně, tahat se po vězeních a tak.

Marcela Bernátová

ZŠ Boženy Němcové, Přerov, 8. ročník

Sal rado, hoj vakeres romanes?

Rado vakerav romanes, bo som Romňi a na ladžav pes vaš oda. Romaňi čhib pes mange pačinel a som rado, hoj oja čhib džanav. Khere vakerav mra famelija romana. Romanes vakerav ciknevestar. He te som polovično gadži, mri daj man sikhavelas pre romaňi sera. Savore pre amende phenen, hoj na sam lače, hoj čoras a ajse veci. Ale tiš pes džanas te líkerel. Na sam ajse, sar jon peske gondolinen. Amari čhib, romaňi čhib, hiňi sar indicko čhib, bo amen o Roma avas pal e India. Kamav te sikhavel mire čhaven he lengre čhaven te vakerel romanes avka lačhes, sar miri baba he miri daj sikhadžas man. Khere dživav romano dživipen, ale avri pes prizpusobinav gadžikanes. Na ladžav pes a phenav tumenge: „Na ladžan pes vaš tumare čhiba. Savore čhiba, len hin lengero viznamos.“ Kaja generacija hiňi aver. O čhave bisteren, abo na džanen te vakerel, vaš oda tumenge phenav: „Sikhaven tumare čhaven romanes. Oda hiňi amari čhib. Ma ladžan pes vaš la!“

VAKER ROMANES

Jsi rád, že mluvíš romsky?

Ráda mluvím romsky, protože jsem Romka a nestydím se za to. Romština se mi líbí a jsem ráda, že tento jazyk ovládám. Doma mluvíme romsky. Romsky mluvím od malička, i když jsem na půl Češka. Moje máma mě vedla víc k té romské větvi. Všichni o nás říkají, že nejsme dobří, že krademe a takové věci. Ale taky se umíme chovat. Nejsme takoví, jak si nás oni představují. Romština, naše řeč, je indický jazyk. My, Romové, pocházíme z Indie. Chci svoje děti i vnoučata jednou naučit romsky stejně dobře, jako babička s mámou naučily mě. Doma žiju po romsku, ale venku se přizpůsobuju Čechům. Nestydím se, říkám vám: „Nestyďte se za svoje jazyky. Všechny jazyky mají svůj význam.“ Tahle generace je jiná. Děti zapomínají anebo ani romsky neumí. Proto vám říkám: „Učte svoje děti romsky. Je to náš jazyk. Nestyďte se za něj.“

Robin Kandráč

Klub Zeferino, Valašské Meziříčí

Sar adaj dživas

Vičinav pes Robin Kandrač. Hin mange dešuocho berš he studinav pre Janačkovo konzervatorijum ke Ostrava. Adadžives bi tumenge kamľomas te pisinel, sar adaj ke Valaška o Roma dživen. Adaj ke Valaška hin čepo Roma. Hin adaj lače Roma he nalače. Oda hin asi švadzi. Aľe so pes tikinel pal o chování he problemi, hin adaj klid. O Roma na phiren andro karčmi, na maren pes. Snažinen pes te dživel slušnes. So džanav le dadeštar, ta but džene phiren andro buťa. He o džuvľa. E daj mange phendžas, hoj akor o džuvľa but andro buťa na phirnas, ča o murša. O džuvľa bararnas le čhaven he starinenas pes pal o domacnos.

But čhave peske dokerde o sredne školi. Oda džanav, hoj lenge andre but pomožindžas e škola pre Masarikova, kaj phirenas. Kala školake pes phenel, hoj hiňi nalači, bo hiňi romaňi! A pritom he me odoj phiravas cale eňa berš. Hin odoj fejs lače učitelľa he raditelľis. Pre oja škola hin klub Zeferino, kaj kerel buťi miri daj. Kerel buťi le čhavorenca od peršo trjeda. Ada klubos tiš but dženge pomožindžas pes te viučinel. He me sar stredoškolakos adaj šaj phirav, te vareso potrebinav te pomožinel te učinel pes. Hin adoj lače biba, so mange pomožinen. Adaj ke Valaška hin skoro sa ola phureder Roma nevzdelimen. Phirnas ča pre zvlaštno škola, bo andre lengri doba thovenas le Romen ča odoj. Vaš oda len nane vzdělaňi. Na has len priležitos, sar hin amen akana. Me man sikhavav ke Ostrava a dikhav, hoj odoj hin but Roma. Oda ke amende hin ča štvrťina. Ke amende hin čepo Roma he hin slušne. So šunav, sar varekaj keren varesave problemi, ta na paťav.

Me ciknovarbaratar baruvav adaj ke Valaška a mek na dikhlom, hoj adaj bi o Roma kernas ajse veci. Te džas andre aver fori he dikhas, so keren aver Roma, ta na paťas, so dikhas. Varesave Roma andal aver fora, so amen prindžaren, phenen, hoj ke Valaška hin o Roma barikane, hoj pes chovinen sar gadže. Amen olestar hasas! Aľe varesave gadže peske mek na uvedominen, save lače Roma adaj ke Valaška hin. Mek pes snažinen pre amende te sikhavel. Nadavinen amenge andro cikáni. Te varekaj le čhavenca džas, ta pre amende dikhen imar paš o vudar, sar te bi avahas varesave degeša.

Jak tady žijeme

Jmenuju se Robin Kandráč. Je mi osmnáct let a studuju na Janáčkově konzervatoři v Ostravě. Dneska bych vám chtěl napsat o tom, jak tady ve Valmezu žijí Romové. Tady ve Valmezu je málo Romů. Jsou tu dobří Romové i špatní. To je asi všude. Ale, co se týká chování a problémů, je klid. Romové nechodí do hospod, neperou se. Snaží se žít slušně. Co vím od táty, tak hodně lidí pracuje. I ženy. Máma mi vyprávěla, že dřív do práce ženy moc nechodily, jenom muži. Ženy vychovávaly děti a staraly se o domácnost.

Hodně mladých lidí si teď dodělalo střední školu. To vím, že jim v tom hodně pomohla škola na Masarykové, kam chodili. O téhle škole se říká, že není dobrá, protože je romská. A přitom jsem tam chodil i já! Celých devět let. Jsou tam opravdu výborní učitelé i ředitel. V té škole je klub Zeferino, kde pracuje moje máma. Pracuje s dětmi na prvním stupni. Tenhle klub taky pomohl hodně lidem vystudovat. I já jako stredoškolák sem můžu chodit, když potřebuju pomoci s učením. Jsou tam hodné tety, které mi pomáhají. Tady ve Valmezu jsou skoro všichni starší Romové nevzdělaní. Chodili jen do zvláštní školy, protože tehdy dávali Romy jen tam. Proto nemají vzdělání. Neměli takové příležitosti, jako máme my teď. Já studuju v Ostravě a sleduju, že je tam hodně Romů. U nás je jen čtvrt. U nás je jen málo Romů a jsou slušní. Když slyším, co někde dělají za problémy, nemůžu tomu uvěřit.

Od malička vyrůstám tady ve Valmezu a ještě jsem neviděl, že by tu Romové dělali takové věci. Když jedeme do jiných měst a tam vidíme, co tam Romové dělají, tak ani nevěříme tomu, co vidíme. Někteří Romové z jiných měst, kteří nás znají, říkají, že ve Valmezu jsou Romové nafoukaní, že se chovají jako Češi. My se tomu smějeme! Ale ne všichni Neromové si uvědomují, jak jsou tady ve Valmezu Romové dobří. Ještě se snaží na nás poukazovat. Nadávají nám do cikánů. Když někam s kluky jdeme, tak na nás koukají už ode dveří, jako bychom byli nějakí degeši.

Varesavo kurko kamahas te džal me, miri phen, šesterňici he bratranca pre diskoteka. Calo čhon amen řeřinahas, bo oda majindžas te avel bari akcija. Mek amenca has duj kamarata, so nane Roma. Sar odoj avilam, ta mindžar pař o vudar avilas kajso baro vihazovačis he phendžas kole dujenge Naromenge, hoj jon te džan a amen o Roma te vipadňinas. Phendžas Černí mají zákaz! Amen odoj terdžuvahas sar kařta a aňi na džanahas, so te phenel. O gadže, so has odoj andre, avile avri pre chodba te dikhel pre amende he hasanas, sar amen čhivel avri. Ladžahas amen savore! A přitom ňič na kamahas, ča amen te džal normalnes te pobavinel, sar normalne manuša!

Amen le Romen hin adaj fejs problemi amen te dochudel varekaj pre diskoteka abo andre varesavi feder karčma. Na rozuminav oleske, soske? Andre aver fori hin problemove Roma a mukhen len a adaj ňič na keras. Hin adaj ajse Roma, so dživen mek feder, sar varesave gadže a mek pes avka kija amende chovinen. Nane rade o gadže, savo klid hin adaj. Ale kola normalne gadže, so nane rasisti, peske kada uvedominen a chovinen pes kija amende normalnes. But učitelja amenca lačhes vichazinen he andal e zuřka, o mistostarostas, e charita oda hin sa manuša, so hine normalne a uvedominen peske, hoj adaj ke Valařka hine lačhe Roma he hin adaj klid!

Jednou v neděli jsme chtěli jít se sestrou, sestřenicí a bratřanci na diskotéku. Celý měsíc jsme se těřili, protože to měla být velká akce. Jeřtě s námi byli dva kamarádi, Čeři. Když jsme tam přišli, tak hned ke dveřím přišel takový velký vyhazovač a řekl těm dvěma Čechům, aby oni řli a my, Romové, ať vypadneme. Řekl: „Černí mají zákaz!“ My jsme tam stáli jako dřeva a nevěděli jsme ani, co na to říct. Čeři, co byli uvnitř, se na nás přišli ven na chodbu podívat a smáli se, jak nás vyhazují ven. Všichni jsme se styděli! A přitom jsme nic nechtěli, jen se normálně pobavit jako normální lidé.

My, Romové, tady máme velké problémy dostat se někam na diskotéku nebo do nějaké lepší hospody. Nerozumím proč. V nějakých městech jsou Romové problémoví a pustí je, jenže tady nic nenaděláš. Jsou tady i takoví Romové, co žijí jeřtě líp než ňejací Čeři, a jeřtě se k nám tak chovají. Neromové nejsou rádi, jaký je tu klid. Ale ti normální Čeři, kteří nejsou rasisté, si to uvědomují a chovají se k nám normálně. Hodně učitelů s námi dobře vychází. I ze ZUřky, místostarosta, charita, to jsou všechno lidé, kteří jsou normální a uvědomují si, že tady ve Valmezu jsou dobří Romové a že tu je klid!

Leontýna Žigová

Klub Zeferino, Valašské Meziříčí, 4. ročník

Phirav rado andre škola he andro klubos

Lačo džives! Vičínav man Leontýna Žigová he phirav andre štarto trjeda. Hin mange deš berš. Kamľomas bi tumenge te pisinel, sar rado phirav andre škola. Phirav andre štarto trida. Hin man odoj bud kamarata. Učinel man lačo učitelis. Dikhav les rado. Jov amenca pre přestávka del duma, kerel pherasa, šunel amenca amare romane giľa he khelel. Hino igen lačo manuš. Savore učitelja hine lače.

Pre amari škola savore phenen, hoj hiňi romaňi he pomluvinen la. Aľe me pre late na dumukhav ňikas te dudrinel. Amaro raditelis pes snažinel perdal amende te kerel maximum. But akce amen imar ehas. Oda sa jov kerdžas. Hino igen lačo raditelis.

Pal e škola mek phirav andro klubos Zeferino. Odoj pre amende užaren o biba. Lenca amen sikhavas. Me džanav, hoj som varekana bibachtaľi, ale dikhav len fejs rado. Bija lende bi na kerahas ňič. O biba amenge pomožinen savoreha. Phiras lenca pro viletı, andro zamki. Som rado, hoj adaj hine perdal amende. Phirav adaj imar perva trjedatar. Som rado, hoj adaj hine perdal amende. Hin oda sar miri fajta. Savore, so odoj phiras, amen len dikhas rado. Paľikerav le bibenge, hoj amenca keren ajsi buťi.

Ráda chodím do školy a do klubu

Dobrý den! Jmenuju se Leontýna Žigová a chodím do čtvrté třídy. Je mi deset let. Chtěla bych vám napsat, jak moc ráda chodím do školy. Chodím do čtvrté třídy. Mám tam hodně kamarádů. Učí mě hodný učitel. Mám ho ráda. O přestávce s námi mluví, dělá legraci, poslouchá s námi romské písničky a tancuje. Je to moc hodný člověk. Všichni učitelé jsou hodní.

O naší škole všichni říkají, že je cikánská a pomlouvají ji. Ale já na ni nedopustím, neřeknu špatné slovo. Ředitel se pro nás snaží udělat maximum. Měli jsme už hodně akcí. To všechno zařídil on. Je to moc hodný ředitel.

Po škole ještě chodím do klubu Zeferino. Tam na nás čekají tety. S nimi se učíme. Víím, že jsem někdy zlobivá, ale mám je moc ráda. Bez nich bychom nesvedli nic. Tety nám se vším pomáhají. Jezdíme s nimi na výlety, na zámky. Jsem ráda, že tady pro nás jsou. Chodím sem už od první třídy. Jsem ráda, že jsou tady po nás. Je to jako moje rodina. Všichni, co tam chodíme, je máme rádi. Děkuju tetám, že s námi pracují.

Adriana Čurejová

ZŠ Tyršova, Němčice nad Hanou, 5. ročník

Kana nekbuter asandí'ál?

Jekh džives ge'om le kamaratkenca andro foros la mašinaha. Kamaratka e Marija kamelas te cinel renti. Pregel'am amen savore skl'epi. Sar lače čhajora amen la Marijake pomožindžam le rencenca – rad'indžam amen, kritizindžam amen, chvalindžam amen. Marija has rado, kaj samas laha. Asi pal e hodzina, so predžahas pal o skl'epi, zač'indžas brišind te del. Akana andro zoralo brišind amen denašahas andro kher ke miri babi. Savore amen sa hasahas, he me najbuter, bo leperdžom o kinos „Gifavel andro brišind“. Te prastal andro brišind andro kinos hin vareso aver, neš te predživel čačes. Sar prastahas, ta le kamaratken daravavas: „Čhajorale, denašen sig! Lel amen palal o komando!“

Kdy jsem se nejvíc smála

Jednoho dne jsem jela s kamarádkami vlakem do města. Kamarádka Marie si chtěla nakoupit oblečení. Prošly jsme všechny obchody. Jako správná děvčata jsme Marii pomáhaly s výběrem – radily jsme, kritizovaly, chválily. Marie byla ráda, že jsme jely s ní. Asi po hodině, co jsme chodily po obchodech, se dalo do deště. Zrovna v tom nejprudším dešti jsme utíkaly k mé tetě. Všechny jsme se smály a já nejvíc, protože jsem si vzpomněla na film Zpívání v dešti. Běhat v dešti ve filmu je něco úplně jiného než zažít to ve skutečnosti. Při běhu jsem kamarádky děsila: „Holky, utíkejte rychle! Honí nás komando!“

Eva Kropiwnická

Karviná

So vakerelas e cetka Amalka

Kana somas mek cikňori čhajori, bešavas andre Podbrezovo pre Slovensko. La daha he le dadeha bešahas andro ciknoro kheroro la baraha. Kana mange sas štar berš, muľa mange miri dajori. Muľa pro jilo. Sas lake bišutrin berš. O dad man vichovinďas korkoro. Paľis peske rakľas romňa duje čhavorenca. E macecha sas ke ma lačhi. Rado la dihasvas. Vakeravas lake mamó.

Predžidíľom druho svetovo mariben, pisinelas pes 1944 berš u mange ehas dešuduj berš. Andro gava avle o gestapaka. Pregele pes pal o gav maškar o kherora. Šaj dikhle kaskolvek, lenge has sa jekh, viľinenas a mek hasanas. Miri daj daralas pal o čhave. Me somas pre dvora. Avľa pal mande jekh gestapakos a diňas mange facka sar d'el'os. Mind'ar peľom pre phuv. Somas bezvedomo. Procitinďom man až andre špitaľa. E daj rovelas. Mišlinelas, hoj imar na ušťav andal o soviben. Mek lačhes, hoj miro dad na ehas khere, bo te bi pes ozvind'ahas, o gestapaka bi les našad'ahas.

La fackatar man has zápal mozkových blan. But khatar mande kerenas, hoj te avav kija peste. Kala daripena, so pes kerenas tel o mariben, nadel pes pal kada te vakerel. Na žičinav ňikaske, hoj te predžidíľel. Dlouho mě dávali dohromady. O Roma phirenas andro sklěpi te cinkereľ o chaben sig raťaha, kaj te na len dikhen o gestapaka. O gadže len garuvenas andre peskre khera. Denas len o chaben, ľeki the o uraviben. Šaj phenav, hoj o gadže sas ke amende ko Roma vstricna andro mariben, pomožinenas amenge but, sar oda džalas. Adad'ives hin mange ochtovardeš the šov berš a sar me mange zavzpomíňinav, ta džal pre ma o mrazos pal o celos. Imar ňigda bi na kamavas oda te predživel.

Vyprávěni tetičky Amálky

Když jsem byla ještě malá holčička, bydlela jsem ve městě Podbrezová na Slovensku. S maminkou a tatínkem jsme bydleli v malém domečku se zahrádkou. Když mi byly asi čtyři roky, náhle mně zemřela maminka. Umřela na srdce. Bylo jí dvacet tři let. Tatínek mě vychovával sám. Později si našel ženu se dvěma dětmi. Macecha na mě byla hodná. Měla jsem ji ráda. Říkala jsem jí mami.

Přežila jsem druhou světovou válku. Psal se rok 1944, bylo mi dvanáct let. Do vesnice přišli gestapáci. Prošli se po vesnici mezi domky. Jak uviděli kohokoliv, jim to bylo jedno, stříleli po něm, a ještě se tomu smáli. Moje maminka se bála o děti. Já jsem byla na dvoře. Přišel za mnou jeden gestapák, dal mi facku jako dělo. Hned jsem upadla na zem. Byla jsem v bezvědomí. Procitla jsem až v nemocnici. Máma plakala. Myslela si, že už se neproberu. Ještě dobře, že tatínek nebyl doma, protože kdyby se tatínek ozval, gestapo by ho zastřelilo.

Z té facky jsem měla zápal mozkových blan. Dlouho mě dávali dohromady. O těch všech hrůzách, které prováděli za války, se ani nedá mluvit. Nepřeji nikomu, aby to zažil. Romové chodili do obchodu nakupovat jídlo brzo ráno, aby je neviděli gestapáci. Slováci je schovávali ve svých domech. Dávali jim jídlo, léky, šaty. Můžu říct, že Slováci byli k nám, Romům, ve válce vstřícní. Pomáhali nám, jak se dalo. Dnes mi je osmdesát šest let, a když si zavzpomínám, tak mi jde mráz po celém těle. Už nikdy bych to nechtěla znovu zažít.

Simona Pompová

ZŠ Svatopluka Čecha, Kojetín, 9. ročník

Kana nekbuter asandřilal?

Nekbuteder asandřindom mira daha he la pheňaha. Mro dad delas raťi duma mira pheňaha pal kada, keci lake ehin. Bo miri pheň pes chovinel sar dospelo čaj. A phendžas lake: „Keci tuke, čhaje? Dešuefta, dešuochto?“ A joj phendžas: „Na, šovardeš the pandž.“ A o dad phendžas, kaj lačhes vizerinel. A joj phendžas, kaj hi, po dešuduj, dešutrin berš. Me, he e daj chudľam kajso zachvatos te asal, kaj o per amenge dukhalas. Kavka asahas, kaj rovahas. Hin oda šukar, kaj tumenge rozuminen la rodzinaha, le kamaratenca he la pheňaha, bo kola chvilki la rodzinaha hin kouzelna. Na zabisteren upre.

VAKER ROMANES

Kdy ses nejvíce zasmála?

Nejvíc jsem se nasmála s mámou a se ségrou. Můj táta večer mluvil se ségrou o tom, kolik jí je roků. Sestra se totiž chová, jako kdyby byla dospělá. A řekl jí: „Kolik ti je, děvče? Sedmnáct, osmnáct?“ A ona odpověděla: „Ne, šedesát pět.“ A táta řekl, že to teda dobře vypadá. A ona odpověděla, že jo, že tak na dvanáct, třináct let. Já a máma jsme dostaly takový záchvat smíchu, až nás z toho bolelo břicho. Smály jsme se tak, že jsme z toho brečely. Je to hezké, když si rozumíte s rodinou, s kamarády a se sestrou. Tyhle chvílky s rodinou jsou kouzelné. Na ně nezapomenete.

Ivan Tišer

ZŠ Chrustova, Ostrava-Kunčičky, 8. ročník

Sar adaj dživas?

Som normalno romano čhavo, so kamel te vakerel romanes. But džene, so prindžarav, vakeren romanes. Čepo achafuvav. Som rado, hoj som Rom a kamav, hoj savore Roma te aven godžaver. Miri kamaratka e Anita mange sikhave, sar te vakerel romanes. Le godžaver Romendar mange lav priklados. Som rado, hoj maškar o Roma hin godžaver džene. Bo savore phenen, hoj hine diline he nič na dokazinena. Me kaleske na pačav. Me kamav te ačhel policajtos. But gadže phenen, hoj o Roma hin pro davki. Ale koda nane čačipen. Hin but Roma, so hine o doktora, pravníka, policajta. Sar avava o policajtos, kamav te dokazinel, hoj o Roma nane kriminalníka, hoj šaj upre chudav the le gadžen, so keren nalačhipen. Mišlinav mange, hoj savore manuša sam jekh rovno. Oda jekh, savi farba kas hin. Kamav, kaj te dživas lačhes pre kada svetos. Kamav te phenel, hoj sakones hin čačipen te študinel, sako šaj studinel.

VAKER ROMANES

Jak tu žijeme?

Jsem normální romský kluk, který chce mluvit romsky. Hodně lidí, co znám, mluví romsky. Trochu rozumím. Jsem rád, že jsem Rom, a přeju si, aby všichni Romové byli chytří. Moje kamarádka Anita mě učí romsky. Z chytrých Romů si беру příklad. Jsem rád, že mezi Romy jsou chytří lidé. Protože se říká, že Romové jsou hloupí a nic nedokážou. Já tomu nevěřím. Chci se stát policajtem. Hodně Čechů říká, že Romové jsou na dávkách. Ale to není pravda. Je spousta Romů, kteří jsou doktoři, právníci, policajti. Až budu policistou, chci dokázat, že Romové nejsou kriminálníci, že za trestné činy můžu chytat i Čechy. Myslím si, že všichni lidé jsou si rovni. Je jedno, jakou kdo má barvu. Chci, abychom na tomto světě žili hezky. Chci tím říct, že každý má právo studovat. Každý může studovat.

Ester Šándorová

Klub Zeferino, Valašské Meziříčí, 4. ročník

Miro nekgoeder džives

Vičinav pes Estera Šándorová. Hin mange dešujekh berš he phirav andre štar-to trida. Adadžives bi tumenge kamľomas vareso te pisinel, so predžidilom pro Silvestra. Has oda perdal mande nekgoeder džives andre miro životos.

Jekhvar pro Silvestros avelas miro bačis o Jarkus khere pal varesavo večirkos le motoriha he has čeporo matoro. Čeporo dureder le kherestar burindžas andro stromos. O bačis chučilas avri andal o motoris he denašlas khere. Džalas lestar rata. E daj leske phuterdžas he chudľas te ričinel. Savore denašlam te dikhel s'oda. Jov na delas aňi duma, nič. Denášlas andre kupelna he phadľas pes andre. Me man fejs pal leste daravas. Vaše chvilka durkinenas pro vudar žandara. Avile kole bare motorenca. E daj geľas te phuterel, predarandžilas lendar. Rodenas le bačis. Jov na kamelas te phuterel. Paľis phuterdžas he phendžas lenge čačipen, hoj čeporo piľas he buchindžas andro stromos. Jon leske phende, hoj našťestí pes nič na ačhiľas a hin Silvestros, ta leske na ker-na nič. Ile les mek andre špitala. Jov odoj ačhiľas duj dživesa. Savore olestar samas andro šokos.

Calo rat na suťom. Furt mišlinavas pro bačis, hoj pes šaj ačhiľas mek vareso horšeder a jov adaj aňi na mušindžas te avel. Hino mek fejs terno! Sar avilľas khere, ta pal oda na kamelas te del aňi duma. Mek furt hino olestar andro šokos. Imar pal o volantos na bešľas! Kamľomas bi savoren řidičen te upozor-ňinel: Ňigda na bešen pal o volantos mate!

Můj nejhorší den

Jmenuju se Estera Šándorová. Je mi jedenáct let a chodím do čtvrté třídy. Dneska bych vám chtěla napsat, co jsem zažila jednou na Silvestra. Byl to nejhorší den v mém životě.

Jednou na Silvestra přijížděl můj strejda Jarek autem domů z nějakého večírku a byl trošinku opilý. Kousek dál od domu naboural do stromu. Strejda vyskočil z auta a utíkal domů. Tekla z něj krev. Máma mu otevřela a začala naříkat. Všichni jsme se utíkali podívat, co se stalo. On nemluvil, nic. Utekl do koupelny a zamknul se tam. Hodně jsem se o něj bála. Po chvíli na dveře klepali policajti. Přijeli těmi velkými auty. Máma šla otevřít, lekla se jich. Hledali strejdu. On nechtěl otevřít. Potom otevřel a řekl jim pravdu, že trochu pil a naboural do stromu. Oni mu řekli, že se našťestí nic nestalo a je Silvestr, tak mu nic neudělají. Ještě ho odvezli do nemocnice. Zůstal tam dva dny. Všichni jsme z toho byli v šoku.

Já nespala celou noc. Pořád jsem myslela na strejdu, že se mu mohlo stát něco horšího a že tady ani nemusel být. Je hodně mladý! Když se vrátil domů, nechtěl o tom ani mluvit. Ještě pořád se z toho nedostal. Za volant si už nikdy nesesedl! Chtěla bych všechny řidiče upozornit: Nikdy nesedejte za volant opilý!

Květoslava Podhradská

Middlesbrough

Pal e Natty

Kavka sar niľa hin o prazdnini, kaj o čhavore phiren ke baba, ta tiš me džavas pro prazdnini pre Slovensko ke miri pheň. Pre Slovensko has o niľaj tateder. Džavas odoj igen rado. La mašinaha Svinovostar ko Perješis u palis le autobusiha ke Jarovňica. O drom mange zalelas pandž či šov ori. Duminav peske, kaj mange has dešupandž či dešušov berš. Ta masovar aviľom ke phen, ke Marija. E pheň bešelasa andre osada ke Jarovňica peskere muršeha le Jančuha. Has len imar buteder čhavore, afe akana na džanav, savo has pro drom. Ča džanav, kaj len hin ochto.

Ta bešenasa andro cikno kheroro 1+1. Dikhav la sar akana. Avral pes džalasa rovno andre kuchňa, kaj has len o baro bov, o kredencos, tiš varesavi komoda the jekh paš peste o vedri le paňeha. Andre spalňha len has buter hadi, tiš he predal peste. Baro šifoňeris the o televizoris. O fali has maľimen pro parnes, afe na has savore rovne. Charno dromoro rozkerenas o kherora, kavka kaj peske šaj dikhenasa pal o cikne oblakici, so ko ča keren.

Avri has šukares tatoro the savoren has o vudara phuterde. O džuvľija tavenasa, rajbinenas pro rajbački the phirenas andre jarka te plukinel o gada. O čhave denaškerenas varekana nange avral the has bachtale. O murša has pal o stavbi Sibiňiste či varekaj, kaj has buči. Me pomožinas la pheňake le čhavenca. Varekana denaškeravas khatar jekh bibi ke aver bibi sar vareso dogeľas. Či paprika. Tiš pes požičinelasa e metla te šulavel. Varesave kherora has pro roviben. Ča holo phuv, hadi the o špareti, o bovara. O ruri džanas andal o fali the o vedri has upre pro dachos. Oda has o kominos. Kajso čoripen u o manuša ke peste has feder. Lačhes pes ľikerenas. Achaľuvenasa pes, bo ňiko pes pre aver na cirdenas, kaj kales hin buter u savo hino.

Kija rači pes bašavelasa pro gitari. Gil'avahas, khelahasa. Ta e osada has nadur le vešestar u the aver thana has o maľi. Igen but gruľi he kukurica! Ňikas oda amen na mukelas, kaj te avasa kludno, kaj te bešasa tele. Deše orendar rači has imar avri cma, ta he me lenca phiravas partaha le kamaratenca, phiravas te

O Natálce

Tak, jak to bývá v létě o prázdninách, že děti jezdí k babičkám, tak i já jsem jezdila na prázdniny na Slovensko k sestře. Na Slovensku bylo léto vždycky o něco teplejší. Jezdila jsem tam moc ráda. Vlakem ze Svinova do Prešova a dál autobusem do Jarovnic. Cesta trvala pět až šest hodin. Myslím, že mně bylo patnáct nebo šestnáct let. Opět jsem přijela k sestře Marii. Sestra bydlela se svým mužem Jančem v osadě v Jarovnicích. Měli už několik dětí. Nevím teď, které bylo na cestě, ale vím, že celkem jich má osm.

Bydleli v malém domečku 1+1. Vidím ji jako teď. Z venku se šlo rovnou do kuchyně, kde měli velká kamna, kredenc, možná ještě nějakou komodu a vyskládané kýble s vodou. V ložnici měli několik postelí pro děti i pro sebe. Velkou skříň a televizi. Zdi byly vymalované na bílo, ale nebyly stejně rovné. Domky od sebe dělila úzká ulička, takže si hned viděli do malých okýnek, co kdo zrovna dělá.

Venku bylo krásně teplo, a tak měli všichni dveře otevřené dokořán. Ženy vařily, praly venku na valchách a chodily k potoku máchat prádlo. Děti lítaly po okolí někdy i nahé a byly šťastné. Muži byli na stavbách v Sabinově nebo jinde, kde byla práce. Já jsem pomáhala sestře s dětmi. Někdy jsem lítala od tety k tetě, když zrovna něco došlo. Třeba paprika. Nebo se taky navzájem půjčovalo koště na zametání. Některé chatrčky byly opravdu k pláči. Jen udušaná zem, postele a kamna. Roury trčely ze zdi a někde jsem viděla i vědra na střeše. Sloužily jako komín. Taková bída. Ale lidé na sebe byli hodnější. Drželi spolu. Nikdo se od nikoho neodtahoval, protože má víc anebo je lepší. Viděla, že lidé k sobě měli blíž. Víc se chápali, protože tak nějak neválčili, co kdo má a jak žijí.

Na večer se hrálo na kytary, zpívalo se a tančilo. Osada byla kousek od lesa, jinak byly všude kolem pole plná brambor a kukuřice. Nikdo nevydržel zůstat sedět a po desáté večer, když už byla tma, jsem i já s partou kamarádů chodila na brambory. Někdy jsme museli utíkat a nechat tam třeba i plné tašky brambor.

čorel o gruŕi. Varekana muŕinahas te denaŕel u te mukel odoj o zajdi le gruŕen-
ca. O jezedaŕaki, o gadže, vartinenas amen. Varekana dŕžalas lačhes, varekana
nalačhes. Aŕe oda has baro bojos pes te na del te chudel.

Pregele varesove čhona u mira pheňake le murŕeha miŕstes peŕa, kaj peske
cinde than pro kher. Lengero vlastno kher. Bari kuchňa, obivačka e spalňa,
kupaŕka, the le čhavengere pokojica. Has len peskeri chaňik. E brana pro kher
u tiŕ e ŕopa pro kaŕta. Imar has akana paŕ feder osadňiki. E osada has pro duj
seri: e Jarovňica the e Močifaňa. Vakerelas pes, kaj Jarovňicate dŕživen o ŕvi-
tŕlaka, kajse dŕzene, so ŕisostar na daran the zorale manuŕa andro famelji. Pre
dujto sera beŕenas čačes o osadňiki feder. Has len peskere khera the o bara.
Ta tiŕ lenca dŕživenas o čorikane.

Jekhvar man iŕa pre dujto sera pal o mostocis miri sesterňica pal peskeri ka-
maradka pre naŕŕeva. Aviŕom ke lende pre dvora andre letno kuchňa. Kavka
oda phenenas. Ke amende doaviŕa lakeri kamaradka the sig lakeri daj, e pani
Kalejovo. Phendŕom lake, kaj som pal o Čechi Ostravator u aviŕom ke miri pheň
ke Maňa. Ta vakerahas u dodŕanŕom man, kaj sam famelji pal le dedeskeri
sera. Lakero rom mre dadeskero bratranco. Ta odoj savore varesar hine fa-
melji.

„Aha, ta tu sal le Muftiskeri čhaj,“ phendŕas e paní Kalejovo. „No dikhav, kaj
pes na daras, kaj aviŕal korkori pal o Čechi. Ta tu sal igen ŕikovno. Ta man hin
čhavo u jov hino mek slobodno. No u tu ke leste bi igen pasinehas. Miro čhavo
nane akana khere. Hino andre bertena. Džanes, kerado ŕero. Pijelas, marelas
pes. Aŕe sar avela khere, ta imar ela feder. Sig dŕžala mireha andre buŕi u imar
ňikhaj na phirela,“ phendŕas e paní Kalejovo.

„Ela miŕstes kavka, sar phenen.“ U ŕunavas savoro, so vakerelas pal o čhavo,
so sar ela u kavka.

„Ta so, pačinelas pes tuke kadaj,“ užarelas, so odpenava.

„Me... Me naŕŕi. Som mek terňi u mek me na kamav te avel murŕeha,“ za-
kochtindŕom. „U imar muŕinav te dŕžal, bo la pheňake kampola te pomožinel le
čhavenca.“

Jézedŕaci to tam pŕed námi hlídali. Někdy to ŕlo líp, jindy huň. Bylo velké dob-
roduŕstvı nenechat se chytit.

Za čas se sestŕe a jejımu muži podaŕilo odkoupit si pozemek a konečně si za-
čali stavět svůj domeček. Velká kuchyně, obývák, loŕnice, koupelna a dětský
pokojíček. Měli svou studnu, plot, branku, a dokonce i kůlnu na dřevo. V osa-
dě už patŕili mezi ty bohatŕı. Osada byla rozdělená na dvě části: Jarovnice
a Močidŕany. Říkalo se, že v Jarovnicích žili Svitláci, ti nebojácnı, tvrdı členové
svých rodů. V druhé části bydleli Romové na opravdu lepší úrovni. Měli své
domky, zahrady. Ale i mezi nimi byli chudı.

Jednou mě na druhou stranu pŕes mostek vzala za svou kamarádkou na ná-
vŕŕevu moje sestŕenice. Pŕıšla jsem k nim na dvůr, do letní kuchyně. Tak tomu
řikali. Pŕıvıtala nás její kamaradka a hned za ní pŕıšla panı domu, panı Kalejo-
vá. Řekla jsem jí, že jsem z Čech od Ostravy a že jsem tady u sestry Máni. Tak
jsme si povıdali a dozvěděla jsem se, že jsme spolu pŕıbuzné pŕes tátu. Její
manžel je tátův bratranec, ale tam byl nějak pŕıbuzný kaŕdý s kaŕdým.

„Aha, takže ty jsi Muftyho dcera,“ řekla panı Kalejová. „No vidım, že jsi ŕikov-
né děvče. Jsi nebojácná, když tak sama cestujeŕ z Čech. Já mám syna a ten je
jeŕtě svobodný a moc by vám to spolu sluŕelo. Můj syn teď není doma. Je ve
vězení. To víŕ, horká hlava. Pitı, bitky a tak. Ale jak se vrátı domů, hned začne
sekat dobrotu. Půjde s tím mým do práce a už nikam nebude chodit,“ řekla
panı Kalejová.

„Tak to určıtě bude dobrý, když to řıkáte.“ A poslouchala jsem, jaké plány má
se synem, až se vrátı.

„Tak co, líbilo by se ti tady?“ čekala na odpověď.

„Já... To já nemůžu. Jsem jeŕtě mladá. Nechci se jeŕtě vdávat,“ zakoktala jsem.

Sesterňica chudľa te vakerel, hoj oda bi ča elas partija! Asahas he polikores pes ispidahas ke branka.

„No dikhes? Imar bi geľalas muršeste! Le čhas bi tuke denas,“ pheras kerelas peske mandar e sesterňica.

„No imar nič bi mange na perelas, ča kada! O dad bi man murdarelas!“

Oda kadaj kavka hin, kaj o romane čhaja ačhon le muršenca či sar lenge perel dešuštar, dešušov berša. Varesar kavka no. Duj ternore pes andre peste zakamen, čino peha pophiren. Buteder račenca. O čhavo peske anel la čha khere. No joj imar ačhol andre kadi famelĳija. E daj o dad imar akana našti nič phenen. Aľe varekana pes halasinel, kaj e čhaj hiňi sig phari.

Džahas peske le dromeha u e sesterňica vakerelas, keci džanel kavka, so ile vera u tiš lakere kamaradki.

„U akana šun,“ phendom. „Man hin aver droma.“

„No, Devla, savo tut šaj avel aver drom,“ phučľas mandar e sesterňica.

„Me kamav andro miro dživipen feder. Te cestinel pal o cuzini. Te kerel o vodičakos peske. Varesavo sportos te kerel. U sar mange ela biš berš, ta šaj peske duminav pal e vera či pal o rom. Akana man hin o prazňini u me na kamav te lel vera,“ phendom.

„Hat, ta ča kaj tut kada te ľikerel! Varekana peske phenaha,“ phendľas e sesterňica.

Varekana andro marcos lelas vera e terneder sesterňica Jarovňicatar. O čhavo, so lelas vera, has Ostravatar. E fajta džalas pro bijav. Maškar lende džalas tiš e Natty. Has cikneder u lakere dindarde kale bala čisto kandri has aľ tele paš o pasos. Okruhlo muj, o jakha igen kale u barvale bervi.

Ta džanen sar pre romano bijav. Bašavel pes, o chabena, e pijatika, o mariben, o kamiben. Kada oda savoro hin pro romano bijav.

„No, my už musíme jít. Už je pozdě. Sestra bude potřebovat pomoct s dětmi.“ Sestřenice to hned komentovala, že to by byla partie! Smály jsme se a pomaloučku jsme se tlačily k brance.

„Ty jo, vidíš! Hned by ses tady provdala! Syna by ti dali za muže,“ popichovala sestřenice. „To víš, že jo! Už jen tohle by mně chybělo! Vřak tática by mě zabil!“

Ono totiž tam je u romských dívek úplně normální, že jsou s mužem od čtrnácti, šestnácti let. Asi takhle to chodí. Dva mladí se do sebe zamilují, chvíli spolu chodí, hlavně po večerech, a kluk si dívku odvede domů a ona už zůstane v té rodině. Rodiče se s tím smíří a ti dva už jsou spolu. Ale někdy se taky pohádají, když dívka hned otěhotní.

Krátily jsme si cestu a sestřenka vyprávěla, kolik jejích kamarádek v osadě už žije v manželství.

„A vůbec! Já mám jiné plány.“

„Prosím tě! Jaké plány ty můžeš mít?“ zeptala se mě sestřenka.

„No já si chci užívat života. Jezdit do ciziny, udělat si řidičák, sportovat. A až mi bude dvacet let, tak budu uvažovat o nějakých vdavkách nebo o muži. Teď mám prázdniny a nechci se vdávat,“ řekla jsem.

„Jo, jen aby ti to vyšlo! Někdy si to povíme,“ řekla sestřenice.

Někdy na jaře se vdávala mladší sestřenice z Jarovnic. Ženich pocházel z Ostravy. Rodina jela na svatbu. Mezi nimi jela taky Natty. Byla menší postavy a dlouhé kudrnaté vlasy měla skoro po pás. Kulatý obličej a výrazně tmavé oči s bohatým obočím.

Určitě si dovedete představit romskou svatbu. Hudba, jídlo, pití, tanec, bitky, šarvátky, milostná seznámení. To vše patří na veselou svatbu Romů.

E Natty pes prind'ard'as le muršeha. Sano, sredno, sportovno postava, cmava bala. Simpaťakos. Vičinenas les Marek. E Natty the o Markus prekhelde calo rat. Has lenge igen mištes. Andro jakha peske pejle. O kamiben, sar pes dikhle po perši raz pro jakha? O Markus na užarlas u vičind'as aver d'ives la Natty ke peste khere ko Sibiñis. La dake le dadeske has predstavimen u mangľa len, kaj te dovakeren o bijav pro Čechi. So duj džene tiš kamenas, bo o Markus has buter beršora korkoro, ta na has khere. E Natty pes lenge pačinelas. Calo sombat the o kurko has e Natty lenca lengera fajtaha. Zakamand'a pes. Tiš oda has lakero peršo murš.

Andro aprilis avile le Markuskeri daj the o dad te dovakerel o bijav ke Ostrava. Savi somas prekvapimen, sar dikľom la paní Kalejovo! Kala romňa so mange vakerelas pal o čhavo, kaj nane khere, kaj hino andre bertena.

Phende peske o lava, soduj fajti pes dovakerde pro bijav. Bešena ke amende Ostravate. Hin amen kadaj but than the baro kher the e bari bar. O Markus peske chudľa sa te vibavinel, kaj te bešel kadaj peskera laskaha, e Natty. Pal o love na džalal. So duj fajti mištes dživenas. Baro hospodarstvo, o zabijački kerahas buterval andro berš. Khatar o Sibiñis ke Ostrava aviľa pro bijav e fajta. E Natty the o Markus peske phende 14. 7. 1984 hat. Ile vera.

Bešenal ke daj ko dad andre peskero kheroro ke Natty. So duj džene e Natty the o Markus phirenal andre buti. Spokojno bachtalo dživipen, sar kampol. O Markus dičholal le rodičenge andro jakha, čačikano murš u ke fajta bari pačiv kerelas. Rado dikhelas le manušen u kamelas pes te bavinel. Nigda šoha na zabisterava leskero pekiben – e babovka ofarbimen pro želeno potravino-vo farbaha.

Leskere knedliki oda has tiš vareso. Has igen šarge sar šargo žlutkos le jandrendar. Rado pes upre cirdelas. Šukares pes urelas ča andro parne gada. Sako peske duminahas, kaj has bachtale, zakamande andre peste. Furt peha. O Markus tiš pomožinelas. Kerelas pašal o hospodarstvo. Šukares pes ke sakoneste likerelas. Ostravate pes leske pačinelas. Na pregeľa jekh berš u so duj džene avile, kaj peske arakhle aver kher u peske bešena korkore. Pre aver sera Ostravate. Savore ačičam, kaj soske, afe ko džanel. Možno na kamelas te avel lenge pro šero. Varekana pes mange dičholal, kaj sar te bi elas prikikido, tajno manuš.

Natty byl představen muž. Štíhlá střední sportovní postava, tmavé vlasy. Sympaťák. Jmenoval se Marek. Natty a Marek protančili celý večer. Bylo jim fajn. Padli si do oka. Že by láska na první pohled? Marek nezahálel a pozval Natty druhý den k sobě domů do Sabinova. Matce a otci byla představena a své rodiče požádal, aby v Čechách domluvili svatbu. Rodiče souhlasili, protože Marek už byl nějaký čas sám. Dlouho doma nepobýval a Natty se jim líbila. Celý víkend byla s jeho rodinou. Zamilovala se. Před ním vážný vztah neměla. V dubnu přijeli Markovi rodiče do Ostravy domluvit svatbu. Jaké bylo moje překvapení, když jsem viděla paní Kalejovou! Tu paní, která mně vyprávěla o synovi, co není doma, že je ve vězení.

Slovo dalo slovo a oba rody se domluvily na svatbě. Budou bydlet u nás v Ostravě. Máme tady místa dost, je tady velký dům a zahrada. Marek si začal vyřizovat náležitosti ke stěhování za svou láskou Natty. Peníze nebyly překážkou. Oba rody si vedly docela dobře. Velké hospodářství, domácí zabijačky u nás byly několikrát do roka. Ze Sabinova do Ostravy přijela na svatbu rodina. Natty a Marek si řekli 14. 7. 1984 své ano.

Bydleli u rodičů Natty v samostatném bytě. Natty pracovala spolu s Markem. Klidné šťastné manželství, jak má být. Marek působil v očích rodičů jako ten pravý manžel a pro ostatní rodinu velký hostitel. Měl rád společnost a zábavu. Nikdy nezapomenu, když jsem viděla jeho bábovku obarvenou potravinovým barvivem na zeleno. Jeho knedlíky stály také za pozornost. Byly žluté jako žloutek z vajíčka. Rád experimentoval. Chodil pořád pěkně oblečený v bílých košilích. Měli jsme všichni pocit, že jsou šťastní. Byli tak zamilovaní. Pořád spolu. Marek také pomáhal tátovi s hospodářstvím. Ke každému se choval pěkně. V Ostravě se mu líbilo. Netrvalo to rok a oba přišli s tím, že se stěhují do bytu do jiné části Ostravy. Všichni jsme se divili. Asi nechtěl být závislý na bydlení u Nattyných rodičů. Někdy mně připadal, jako kdyby byl v nějaké křeči. Záhadný muž.

Rudolf Dama

ZŠ generála Klapálka, Kralupy nad Vltavou, 8. ročník

Vičínav pes Rudolf Dama, hin mange 14 berš, som Kralupendar. Imar ochto berš bavinav ledno hokejos a som Rom. Pal kada tumenge adadžives pisinava. Nadočirla mandar vareko phučľa, oj pes varekana ladžavas vaš oda, oj som Rom. A he, sar cikno čavoro, sar chudľom te bavinel hokej a celkovo man zapojindom andro kolektivov phure čhavenca, na phenavas, oj som Rom. Vaš oda, so pal amende o gadže duminen, oj na phiras andre butí, kidas love pal e socialka, podpori, a čorkeras. Pre miri bacht avľom pre oda, oj vaš oda, oj som Rom, man našti ladžav.

Sar somas phureder a phureder, somas mek buter hrdo vaš oda, oj som Rom. Kaleha ale mange mek buter rakinenas a viasanas man. Oda has najbuter pro hokejos. Jekh časos na sas zapasos, kana miro superis mange na rakinlas tu černočina! cikáne, a mek horšeder. Vaš oda, oj hokejis hino zoralo sportos, pregeľom but maribena. Aňi na džanav kana, ale sig avľom pre oda, oj zbitčnones vaš ajse veci man dokerav a markerav. Adadžives, sar man kaleha vareko viasal, pes otočínav ke leste le dumeha a na odpenav pre oda nič.

Problemi, save man predtim sas, me zadživas len, na darav te phenel, oj kada rasismus. Duminav, oj o rasismus kaleha sikhavel, save hine na inteligentne adadživeskere manuša. Duminav mange, oj hin diliňipen manušes te sudňinel, savi les hin farba a save Devles pačal. Kaleha savoreha kamav te phenel, hoj som igen rado vaš oda, oj som Rom, a calo miro dživipen man vaš oda ňigda na ladžava.

Jmenuji se Rudolf Dama, je mi 14 let a pocházím z Kralup nad Vltavou. Hraji hokej již 8 let a jsem Rom. O tom vám dnes budu psát. Nedávno mi byla položena otázka, jestli jsem se někdy styděl za to, že jsem Rom. Ano, jako malý kluk, když jsem začínal hrát hokej a celkově se začal zapojovat do kolektivu svých vrstevníků, jsem prostě neřikal, že jsem Rom. Kvůli předsudkům, že Romové nepracují, berou sociální dávky, kradou. Naštěstí jsem ale pochopil, že za svůj původ by se člověk přeci stydět neměl.

Čím jsem byl starší, byl jsem víc a víc hrdý na to, že jsem Rom. S tím ale přišlo hlavně na hokeji víc nepříjemností v podobě urážek a posměšků. To bylo nejvíc na hokeji. Jeden čas snad nebyl ani jeden zápas, kdy mě soupeř nenazval ty černocho, cikáne, a někdy i hůř. A jelikož je hokej dost tvrdý sport, zažil jsem hodně bitek. Ani nevím kdy, ale časem jsem prostě pochopil, že je zbytečné se kvůli takovým věcem hádat, nebo dokonce prát. Dneska, když se mi někdo tímto způsobem vysměje, otočím se k němu zády a neřeším to.

Problémy, které jsem dříve zažíval, bych se nebál nazvat rasismem. Rasismus podle mě jen poukazuje na neinteligenci dnešní lidské společnosti. Přijde mi jako úplná hloupost soudit někoho jen kvůli barvě pleti nebo vyznání jiného náboženství. Tím vším chci říct, že jsem nesmírně hrdý na to, že jsem Rom, a celý svůj život se za to nebudu stydět.

Lenka Demeterová

SŠ Černovice

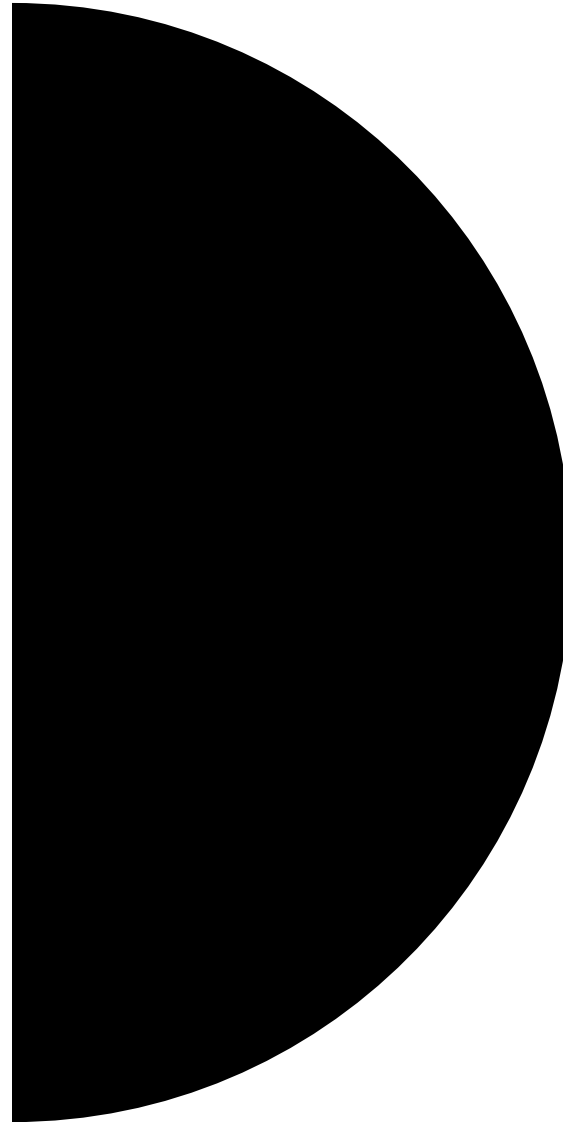
Has paš tu varekana o mulo? - Miri baba

Sas direkt pjatkos raťi. Somas igen sovľardži. Kamelas pes mange ča te pašľol a te sovel. Takoj zasučom a džalas mange šukar suno. Paľis man ušťadža kajso džungalo pocitos. Otkerďom o jakha. Paš o vadžos terdžolas miri baba a asalas pre ma. Phendžom lake, hoj mange phares pal late, hoj kamav te džal laha. Mira baba fest rado dikhavas, aľe oj sas imar ochto berš andre phuv. E babe man pohladkindža pal o bala a phendža, hoj lake tiš phares pal mande, že majinav te el lačhi pre daj he pro dad. Paľis zmizňindža a mange ačhiľa ča šukar dumišagos.

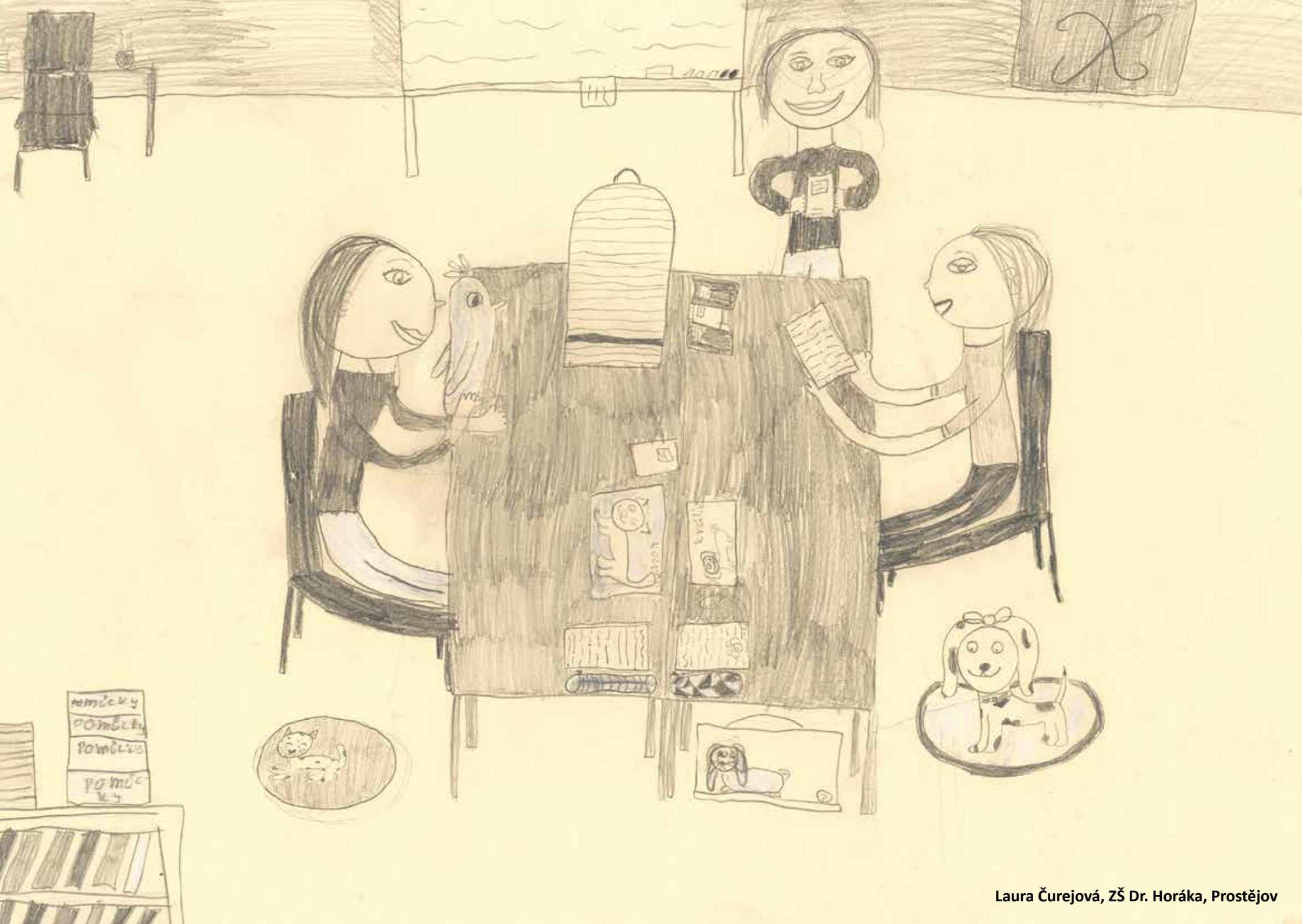
Setkala ses někdy s duchem? - Moje babička.

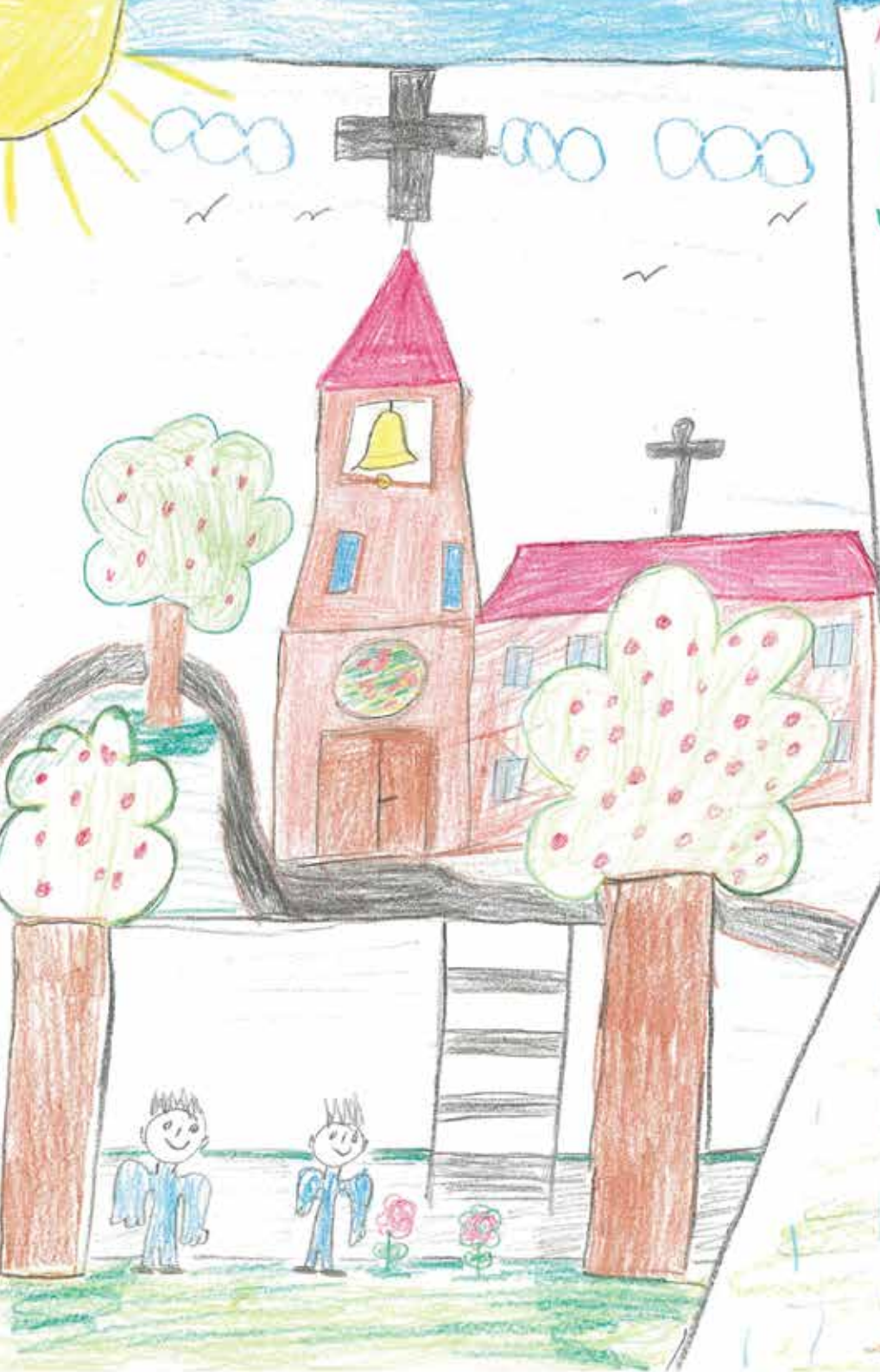
Byl zrovna pátek večer. Byla jsem strašně ospalá. Chtělo se mi jenom zalézt si do postele a spát. Hned jsem usnula a zdál se mi krásný sen. Pak mě probudil takový ošklivý pocit. Otevřela jsem oči. Vedle postele stála moje babička. Usmívala se na mě. Řekla jsem jí, že mi moc chybí a že bych chtěla jít s ní. Babičku jsem milovala. Jenže ona byla osm let po smrti. Babička mě pohladila po vlasech a řekla, že se jí také moc stýská a že mám být hodná na mámu s tátou. Pak zmizela a mně zbyla jen krásná vzpomínka.

Výtvarná část soutěže

Michael Bílý,
NZDM Společně-Jekhetane, Ostrava

Martina Šarozjová, IQ Roma servis, Břeclav

PAVLA
PAVLANI

Ľe me tuť
rodavas
Kaj te nada
has

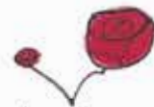

 Dykavas

Me upre a
duminavas

Ča! pre!tute!

Včera som ťa hľadala,
aby si sa nebála,
kladila som do neba
a myslela stále len! na! te! ba!

Včera zem ťe hľadala,
aby si se nebála,
Hľadila som do neba
a myslela stále jen! na! te! be!

Úřad vlády České republiky

Projekt byl realizován za finanční podpory Úřadu vlády České republiky
a Rady vlády pro národnostní menšiny

ROMANO SUNO děkuje v tomto roce za podporu Úřadu vlády České republiky,
Velvyslanectví USA v Praze, Českým kamenolomům, s. r. o., a Mattelu Czech Republic, s. r. o.